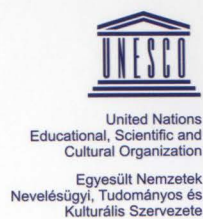

Az UNESCO
Világemlékezet
lista magyarországi
elemei

Budapest
2016

Az UNESCO
Világemlékezet
lista magyarországi
elemei

Hungarian
National Commission
for UNESCO

Az UNESCO Magyar
Nemzeti Bizottsága

© Az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága, 2016.
www.unesco.hu

Szerkesztette

Monok István, Gyarmati Vera, Hajdu-Kriston Krisztina

Grafikai tervezés, tördelés, nyomdai kivitelezés

Duna-Mix Kft.

A kiadvány szerzői

Ásványi Szabolcs,
Danku György,
Horányi Károly,
Kelecsényi Ágnes,
Késmárky István,
Mázi Béla,
Prékopa András,
Rácz György,
Réthelyi Miklós,
Szabó Zoltán,
Varga Benedek,
Zsupán Edina

ISBN: 978-963-7364-04-4

Tartalomjegyzék

	Előszó – A Világemlékezet Program (Réthelyi Miklós).....	5
2001	<i>Tihanyi Kálmán</i> 1926. március 20-án benyújtott Radioskop című szabadalmi kérelme (Ásványi Szabolcs és Rácz György).....	7
2005	A Corvina Könyvtár (Zsupán Edina).....	13
2007	<i>A Tabula Hungariae ad quatuor latera...</i> avagy a Lázár-térkép (Danku György).....	19
2009	Bolyai János Appendixének példánya a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában (Prékopa András, Horányi Károly, Mázi Béla).....	23
2009	Kőrösi Csoma Sándor archívuma a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár Keleti Gyűjteményében (Kelecsényi Ágnes).....	29
2013	Semmelweis Ignác gyermekágyi lázzal kapcsolatos felfedezése és annak 1847 és 1861 között keletkezett primer dokumentumai (Varga Benedek).....	35
2015	Eötvös Loránd életműve két kiemelkedő eredményével kapcsolatos három dokumentum (Szabó Zoltán – Késmárky István).....	39
	Nemzetközi kitekintés - Szemelvények a Világemlékezet listára felvett tételekről (Réthelyi Miklós).....	45

Előszó

Az UNESCO Világemlékezet Program

Az UNESCO a Világemlékezet programot (*Memory of the World Programme*) 1992-ben indította el azzal a céllal, hogy a tagországokban fellelhető egyetemes értékkel bíró ritka és veszélyeztetett, írott vagy audiovizuális dokumentumok, gyűjtemények azonosítását, megőrzését és a széles körű megismertetését elősegítse. A program létrehozását az a felismerés ihlette, hogy – ha nem szentelnek a védelmére kellő figyelmet és energiát – az emberiség dokumentumörökségének jelentős része könnyen megsemmisülhet. A háborús és társadalmi megrázkódtatások, a megfelelő anyagi források, valamint az odafigyelés és a tudatosság hiánya állandó veszélyt jelentenek a dokumentumörökség fennmaradására.

A Világemlékezet program víziója, hogy a világ dokumentációiban megjelenő öröksége mindannyiunkat érint, és ezért biztosítani kell a megőrzését, és azt – a helyi kulturális és erkölcsi követelményeknek megfelelően – folyamatosan elérhetővé kell tenni. A program küldetése: a megőrzés elősegítése a megfelelő technikák felmutatásával, közvetlen technikai segítséggel, tanfolyamok szervezésével, szponzorok felkutatásával. A Világemlékezet lista (*Memory of the World Register*) felállítása és gondozása a dokumentációban meglévő művelődéstörténeti örökség világszerte történő megismeréséhez, és az ezen örökséghez fűződő elkötelezettség növeléséhez vezet.

A Világemlékezet program célja, hogy az UNESCO – a természeti és a kulturális örökség megőrzését elősegítő kezdeményezései mellett – a világ dokumentumöröksége legértékesebb elemeit is jegyezze és védelemben részesítse. A dokumentumok lehetnek írott, nyomtatott, audiovizuális vagy újabban digitalizált formában. Elsősorban levéltári gyűjtemények és könyvtárak anyagai érintettek.

A hagyatékunk nemzetközi jelentőségűnek kell lennie. A listára felkerült tételek őrzőinek lehetővé kell tenniük, hogy azok minél szélesebb körben megismerhetők és hozzáférhetők legyenek.

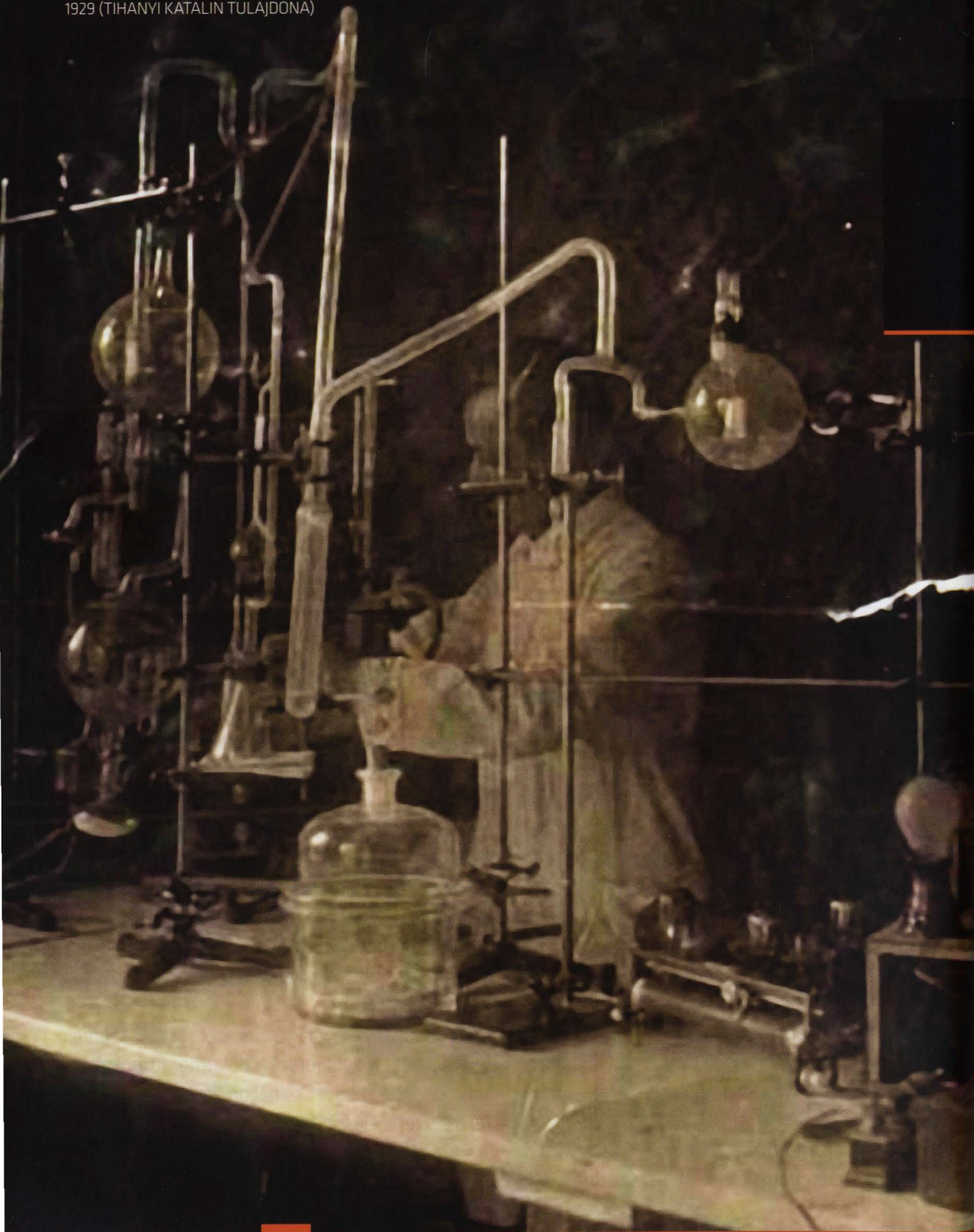
A Világemlékezet listára felkerülés követelményei: a hitelesség – az identitás és az eredet bizonyítása; az egyedi és pótolhatatlan érték; a világraszóló jelentőség. Ezen utóbbi körülmény alátámasztását szolgálja az időintervallum – „a dokumentum első a maga nemében”; a hely – városok, intézmények, amelyek azóta eltűntek; kiemelkedő emberek, társadalmi és kulturális tényezők. A tárgy, a téma érintheti a társadalom-, a természet- és a humán tudományokat. Esztétikai, lingvisztikai, stilisztikai különlegességek jelenthetik a forma és a stílus értékeit. Az értékelés további szempontjai: a ritkaság, az integritás, a fenyegetettség.

Követve az UNESCO szerkezetét, a Világemlékezet program mentén jelentkező feladatokat Magyarországon az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság (UMNB) látja el. A jelölési lehetőséget az UMNB széles körben meghirdeti és javaslatokat vár. A beérkezett javaslatokat elbírálja, majd felterjeszti az UNESCO ügyekért felelős miniszternek. Jóváhagyás esetén az UMNB Titkársága a javaslat(ka)t megküldi az UNESCO központjának (Párizs). Jelölésre ciklusonként (kétéves periódusonként) maximálisan két elem terjeszthető fel, ez a korlátozás nem áll fenn más országokkal való közös jelölés esetén.

Jelen kiadvány a Világemlékezet listán szereplő, féltve őrzött magyarországi dokumentumokat mutatja be, hogy kedvet csináljon azok megismerésére, és ezzel is elősegítse ezen értékek tudatosítását.

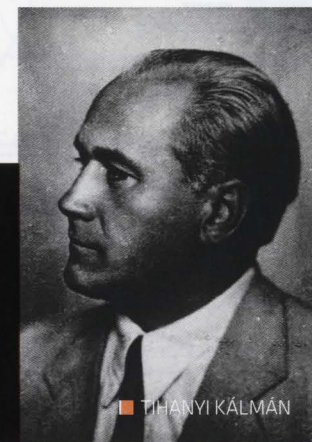
RÉTHELYI MIKLÓS

■ FÉNYKÉP TIHANYI KÁLMÁN BERLINI LABORATÓRIUMÁRÓL,
A KÉPEN Ő LÁTHATÓ KÍSÉRLETEZÉS KÖZBEN,
1929 (TIHANYI KATALIN TULAJDONA)

Tihanyi Kálmán 1926. március 20-án benyújtott **Radioskop** című szabadalmi kérelme

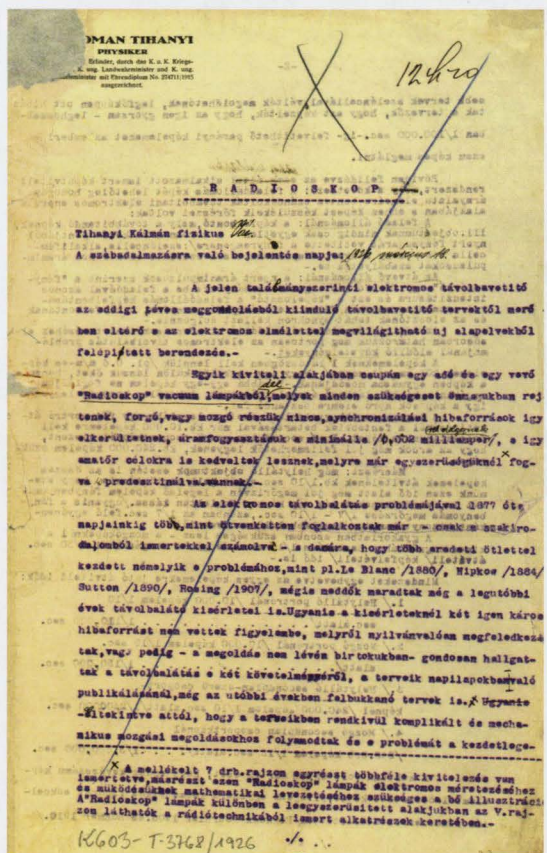
Az iratok mai lelőhelye: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Polgári Kori Kormányiszervek Osztálya -Szabadalmi Bíróság iratai K 603-T-3768.
A dokumentumok jelentősége, hogy Tihanyi Kálmán ezekben fektette le a televíziózás máig érvényes alapelveit és a gyakorlati kivitelre vonatkozó javaslatait.

A töltéstárolás bevezetése – párosulva más döntő jellegű műszaki megoldásaival – lehetővé tette a nagyfelbontású, több százszoros televízió megvalósítását. Jóllehet a televízió adó- és vevő-rendszerek a feltaláló továbbfejlesztett 1928. évi elsőbbségű szabadalmi alapján készültek el, az 1926. évi bejelentési iratok alapvető technikatörténeti forrást képviselnek, mint a felhalmozási elv, illetve a töltéstároló-típusú televízió rendszer első leírásai. A levéltárban őrzött szabadalom a töltéstárolás elmélete mellett az arra épülő katódsugárcsöves vezetékes, drótnélküli és színes televízió-rendszerrel szól.

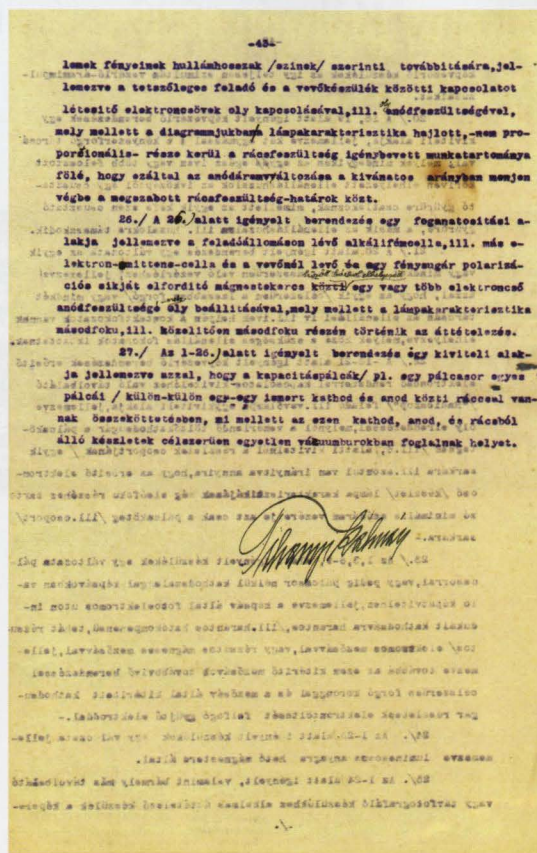
Tihanyi Kálmán (1897–1947) a ma Szlovákiához tartozó Üzbégen (Zbehy), Pozsonytól észak-keletre, az egykori Nyitra vármegyében született 10 gyermekes családban. 1915-ben érettségizett Vácott, majd 1916-ban önkéntesként bevonult a hadseregbe. A katonai szolgálat – eleinte tüzérként a keleti fronton, majd rádiómérnökként a Monarchia hadikikötőjében – fontos gyakorlati tapasztalatokkal gyarapította, alkalmat adva két hadi találmányának megvalósítására. Felkészültségének, termékenységének és sokoldalúságának egyik legkorábbi dokumentuma a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárchában őrzött, sok száz lapot felölelő hagyatékban az a notesz,

amelyben 1912–1916 közötti találmányait rögzítette. Tehetsége nagyon korán megmutatkozott a hagyaték tanúsága szerint, már tizenhárom éves korától voltak apróbb találmányai. 16 évesen már „hivatásos feltalálónak” mondhatta magát, hiszen ilyen fiatalon nyújtotta be első szabadalmi kérelmét 1913-ban, sőt, egy évvel később már megkötötte első üzletét egy bécsi céggel, amely az utcai lámpák központi, drótnélküli kapcsolására vonatkozó újabb találmányát vásárolta meg. Ekkor már a Pozsonyi Elektrotechnikai Szakiskola végzős növendéke volt. Mint egy feljegyzéséből kitűnik a televízió kérdésének problémája már fiatal zászlósként, az első világháború harcai idején, 1917-ben kezdte foglalkoztatni, drámainak mondható körülmények között, a keleti fronton. A megoldás, sokévi budapesti műszaki egyetemi tanulás és kutatás eredményeként, 1924-ben világosodott meg előtte. Noha egy évre rá, 1925-ben már benyújtott egy bejelentést és a sajtóban is nyilatkozott találmányáról, nagy részletességgel kidolgozott 42-oldalas tervét 1926. március 20-án nyújtotta be. A *Radioskop* leírásában részletesen kifejtette a töltéstárolás elméletét, valamint az arra felépített katódsugárcsöves televízió-rendszert, amit vezetékes, drótnélküli és színes képátvitelre vonatkozó változatban is leírt. A találmányban megjelent a te-

■ A RADIO SKOP SZABADALMI LEÍRÁSA (ELSŐ ÉS UTOLSÓ OLDAL)

levíziók tároló technológiájának minden alapvető jellemzője. A szabadalom benyújtása után hozzákezdett a megvalósítás szervezéséhez. Tihanyi 1928 júniusában érkezett Berlinbe, s rövid időn belül több céggel felvette a kapcsolatot, miután Németországban, Franciaországban és Angliában is szabadalmaztatta elképzeléseit. A *Radio Corporation of America* 1930-ban kereste meg Tihanyit. Tárgyalásai 1934-ben sikerrel zárultak. Ekkor a cég, az ő találmányai alapján szerkesztett új televízió rendszerét készülvén nyilvánosságra hozni, megvásárolta szabadalmait. Az Amerikai Szabadalmi Hivatal elbíráói Tihanyi elsőbbségére hivatkozva utasították el Vladimir Zworykin 1930-ban és 1931-ben bejelentett, hasonló tárgyú megoldásait. Tihanyi két amerikai szabadalmat kapott 1928-as elsőbbséggel. Ma már nyilvánva-

ló, hogy ez a döntő jelentőségű találmány Tihanyitól származik. A televízió katonai célokra való alkalmazásáról az angol Légügyi Minisztériummal kötött szerződést, majd a második világháború alatt a magyar kormánynak, egy akusztikai sugárvetítő megépítésén dolgozott. 1943 második felétől Tihanyi és munkatársai folyamatos megfigyelés alatt álltak, a német befolyás erősödésével folyamatosan késleltették a készülék befejezését. 1944 áprilisában őt és munkatársait le is tartóztatták, de a hűtlenség vádját mégsem sikerült rájuk bizonyítani. Szálasi hatalomra jutását követően illegálisba kényszerült. A háború alatt és után erősen foglalkoztatták az ultrahang-technológia lehetőségei és ennek alkalmazására számos találmányt dolgozott ki és hagyott hátra. Már 1945-ben lépéseket tett egy

Tekintetes

M. KIR. SZABADALMI BIRÓSÁG !

Alulírott Tihanyi Kálmán fizikus/Vácz Budapesti főút 19./ azon tiszteletteljes kéressel fordulok a m.kir.Szabadalmi Bir.-sághoz, hogy a mellékelt 2 pld. 43 oldalra terjedő leírás és 7 drb. kartonrajz, 7 drb.rajzmásolat alapján:

RADIO SKOP

című találmányomat, melyet teljesen szellemi sajátomnak vallok, szabadalmi védelem alá vonni méltóztatnék.-

Egyben kérem, hogy a mellékelt vagyontalansági bizonyítvány alapján a szokásos kedvezményekben részesíteni méltóztatnék.-

A közzététel elhalasztását kérem hat hóval.-

Kérésem ismétlésével maradtam

Vác 1926. március 16.-án.

Előttünk:

Tihanyi Kálmán
tanu.

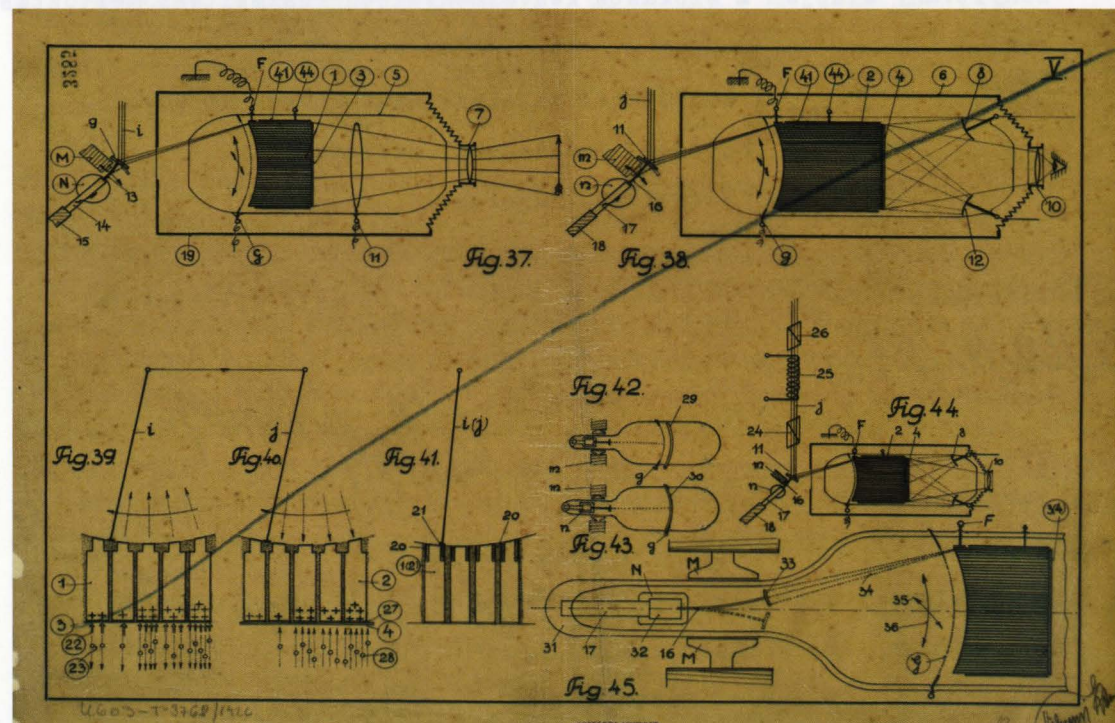
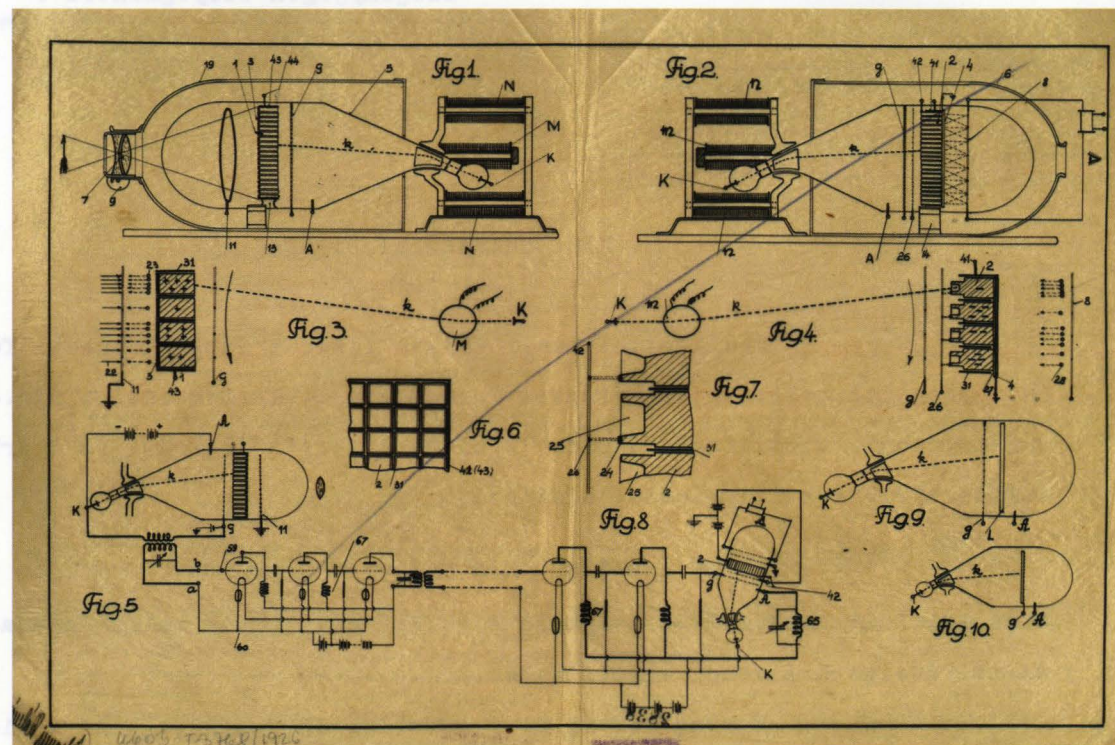
mély tisztelettel

Tihanyi János Péter
tanu.

Mellékletek: 2 drb.leírás /43 oldal./

2 drb.kartonrajz

7 drb.rajzmásolat .-

A RADIOKOP TERVRAJZAI

AZ UNESCO OKLEVÉL

televízió-társaság alapítására, adóállomás felépítésére, képcsőgyár szervezésére. Megfeszített munkatempóját szervezete nem bírta el. 1946 telén bekövetkezett első szívrohamát még túlélte, a másodikat azonban már nem, 1947. február 26-án hunyt el Budapesten.

A nagyfelbontású képátvitel máig érvényes alapelvét és felépítését tartalmazó *Radioskop* szaba-

dalmi leírását az UNESCO nemzetközi tanácsadó bizottsága 2001-ben felvette az egyetemes értékekkel bíró dokumentumokat tartalmazó Világemlékezet listára, ezzel ez a szabadalom lett az első dokumentum, amely Magyarországról bekerült az 1992-ben alapított programba (*Memory of the World Programme*).

ÁSVÁNYI SZABOLCS ÉS RÁCZ GYÖRGY

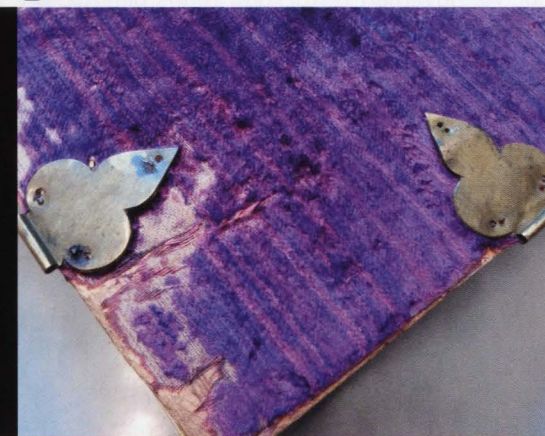
COMMENTARIORUM

■ A VICTORINUS-CORVINA (BP. OSZK, COD. LAT. 370.)
HÁTSÓ KÖTÉSTÁBLÁJA: EREDETI ARANYOZOTT
CORVINA-BŐRKÖTÉS

A Corvina Könyvtár

Hunyadi Mátyás magyar király (1434–1490, uralkodott: 1458–1490) világhíres könyvtára az első humanista fejedelmi bibliotéka volt Itálián kívül, Európának az Alpoktól északra elterülő részén. Méreteiről csupán feltevésekbe bocsátkozhatunk, talán kétezer kötetet számlált. Mindenesetre csupán a korabeli vatikáni könyvtár múlta felül nagyságban.

A páratlan gyűjteményből – a kutatások jelenlegi állása szerint – körülbelül 210 kötet maradt fenn, ezek ma Európa és Amerika nagy könyvtárainak féltett kincsei. Magyarországon jelenleg 53 corvina található, közülük legtöbb – 35 darab – a Magyar Nemzeti Könyvtárban (Országos Széchényi Könyvtár).

A humanizmus elveit és a reneszánsz fejedelmi reprezentációt egyaránt magába foglaló és visszatükröző könyvtár nem előzmények nélkül és nem előkészítetlenül jött létre a magyar király palotájában a 15. század második felében. Itália közelsége az államalapítástól kezdve meghatározó szerepet játszott a magyar kultúra fejlődésében, és ez a hatás még inkább felerősödött, amikor a nápolyi Anjou-ház tagjai foglalták el a magyar királyi trónt a 14. század elején. Hunyadi Mátyás könyvtára nem más, mint Itália évszázadok óta tartó szellemi hatásának a következménye, a folyamat betetőzése, egyfajta csúcspontja. A nápolyi királynő, Beatrix (Beatrice d'Aragona) és vele együtt az itáliai udvar érkezése 1476-ban csupán az utolsó állomást jelentette ebben a folyamatban.

A magyarországi közvetlen előzmények közül Vitéz János könyvtárát és szellemi hatását kell kiemelni. Vitéz János (ca. 1408–1472) szlavóniai családból származott, műveltségét minden bizonnyal már eleve meghatározta az olasz kultúrával átítatott Dalmácia közelsége. Zsigmond kancelláriáján közvetlenül ismerhette meg az itáliai kancelláriai humanizmust, de nagy hatást gyakorolhattak rá az udvarban tartózkodó tudós itáliaiak is, mindenképp a híres humanista, Pier Paolo Vergerio (ca. 1369–1444). Közeli ismerősei közé tartozott Aeneas Sylvius Piccolomini (1405–1464) is, aki ekkor III. Frigyes (1415–1493) bécsi udvarában működött. Vitéz a Hunyadi család híveként pompás karriert futott be, váradi püspök, majd esztergomi érsek lett. Személye számos szempontból meghatározó, mintaadó volt a magyar kulturális elit számára. Híres könyvtára igazi humanista gyűjtemény volt, ő maga filológusi, textológusi humanista tevékenységét haláláig folytatta. A Corvina Könyvtár közvetlen magyarországi előzménye Vitéz János könyvtára lehetett, példaértékét tekintve is, de fizikailag is, ugyanis a legfrissebb kutatások szerint a Corvina legkorábbi rétegét, központi magját a Vitéz könyvtárából, környezetéből származó kéziratok jelentették. Alapvető különbség azonban Vitéz János és Hunyadi Mátyás könyvtára között, hogy jöllehet a királyi gyűjtemény is – Vitéz könyvtárához hasonlóan – humanista elveken alapult, összetételét, díszítettségét messzemenően meghatározta az uralkodói reprezentáció.

Beatrix érkezése kétségtelenül döntő jelentőségű volt a királyi könyvtár létrejötté szempontjából. Az udvarban tartózkodó tudós olaszok, így például Taddeo Ugoletto (1448–1513 ca.) vagy Francesco Bandini ösztönözhatték a királyt egyfajta reprezentatív könyvtár kialakítására. Ennek érdekében könyvkészítő műhelyt hoztak létre a budai palotában, melynek működése már 1480 körül kimutatható. Datált címerlevelek tanúsítják, hogy a milánói miniátor, Francesco Castello ekkor már Budán tevékenykedett. A lombard miniatúraművészet hatása egyébként az 1480-as években mindvégig érzékelhető a budai műhely által készített kódexekben. Úgy tűnik, hogy a királyi könyvtár tudatos, szisztematikus fejlesztése az évtized végén került ismét előtérbe, amikor a magyar királyi udvar Bécs (1485) és Bécsújhely (1487) elfoglalása után többnyire Bécsben tartózkodott, és valamelyest nyugalmasabb éveket élt meg. A királyi könyvtáros és nevelő, a páрмаi Taddeo Ugoletto 1488-ban Firenzébe utazott, hogy ott megszervezze a magyar királyi könyvtárának Itáliából történő, átgondolt gyarapítását. Firenzében munkatársa lett a költő Naldo Naldi (1436–1513), aki amellet, hogy felügyelte a Mátyás számára zajló kódexmásolást, dicsőítő epikus művet is alkotott a születőben lévő uralkodói könyvtár számára *De laudibus Augustae Bibliothecae* címmel. Megfordult ekkoriban Budán egy másik neves firenzei humanista is, Bartolomeo della Fonte (1446–1513), akit Mátyás szintén a könyvtár fejlesztésével bízott meg. A legkiválóbb firenzei scriptorok és miniátorok dolgoztak ekkoriban Mátyás számára, így Attavante degli Attavanti, Boccardino il Vecchio, Gherardo és Monte di Giovanni, hogy csak a legnevesebbeket említsük. Ezt a folyamatot, valamint a királyi könyvtárnak a magyar királyi reprezentációjában játszott szerepét legjobban a Philostratos-corvina (Bp., OSZK, Cod. Lat. 417.) kettős címlapja tükrözi. A kódex tartalmát az udvari történetíró, Antonio Bonfini fordította le görögről latinra, *praefatió*ként pedig Bécsújhely elfoglalásának

történetét írta le. A címlapok Mátyást olyan római császárok örököseként mutatják be, akik nem csupán a *fortitudo*, a bátorság, hanem a *prudencia*, a bölcsesség erényében is jeleskedtek, a kultúra barátai voltak. Az iniciálé a trónörökös, Corvin Jánost ábrázolja diadalszekéren megtörtént esemény, a bécsújhelyi győzelem utáni diadalmenet emlékeként. Naldi műve mellett egyedül e kódex címlapján nevezik meg a királyi könyvtárat, ezúttal „*Bibliotheca Corvina*” formában. A tudatos könyvtáralapítást a könyvtárterem díszes kialakítása és a könyvek látványának egységesítése is kifejezte. Naldo Naldi művéből tudjuk, hogy a könyvtártermet, amely a budai palota Dunára néző oldalán, a királyi kápolna mellett és a trónterem közelségében foglalt helyet, intarziás könyvszekrényekkel rendezték be, a nyitott polcokat nehéz vörös függönyök védték a portól, a terem kettős ablakát színes üveg fedte. A kódexek számára a feltehetőleg Itáliából érkezett könyvkötőmester egyedi kötéstervet dolgozott ki: az itáliai all'antica és a keleti, főként perzsa elemekből alkotott kompozíciót gazdag aranyozással díszítették, a kötéstáblák centrumába a királyi címerét préselték.

Ez a kötéstípus új fejezetet nyitott az európai könyvkötészet történetében. Emellett voltak lila, vörös és kék bársonyba, vörös és kék selyembe kötött darabok is. A bőrkötéseket levélformájú rézcsatok, a textilkötéseket olykor zománccberakással díszített, aranyozott ezüstcsatok egészítették ki. A kódexek metszését is díszítették aranyozással, poncolással és speciális festéssel. A kódexek előlapjukon feküdtek a polcokon, hogy a belépő számára ne csak szellemi, de esztétikai élmény is nyújtsanak. Szintén a reprezentativitás érdekében festették a kódexek címlapjára Budán a királyi címerét. Ez az 1480-as évek végén, tudatosan kialakított, egységes látványt nyújtó, névvel megnevezett reprezentatív uralkodói könyvtár az, amelyet ma *Bibliotheca Corvina*nak nevezünk, és amelyet megőrzött az európai emlékezet.

■ A SZENT JEROMOS MŰVEIT TARTALMAZÓ CORVINA (BP., OSZK, COD. LAT. 347) TARTALOMMUTATÓJA: ÍZELÍTŐ A FIRENZEI MINIATÚRAMŰVÉSZETBŐL

Victorini Rethoris Clarissimi qui solus Romae statuā
meruit Commentum Super Rethoricis Ciceronis In-
cipit feliciter

MNIS QVICVN QVE i-
cipit cuiuscunq; generis orationē. hec
tria in principis adhibere debet. ut au-
ditores faciat attentos. beniuolos. doc-
iles. Ergo hic cicero facit doctiles audito-
res cum qd sit eloquentia ostendit.
Attentos. cum dicit se de eloquentia
dicturum. rem scilicet magnā. Beniuo-
los siqdem ostendit futurū ei cōmodū

q hui' artib' fuerit edoctus. Eloquentia igr' qualis sit p seipsum nō
ostendit. sed est capax qualitatis. quam in se non h't. s; accipit ab
agente. Nam ut cuiuscunq; ingeniu' fuerit eum qui ea utit' p in-
qualis sit. uel quid faciat. demonstrat. Ergo qm' quis sapiens medi-
ocriter pot' uidere eloquentiā si in homine stulto sit. malam esse.
si in sapiente bonam esse. Propterea cicero non utrum bonū an
malum sit. eloquentia qrit. sed utrū plus boni an plus mali ha-
beat. ostendit. Tractat aut' in principis quatuor thesīs. unā talē
studendū ēē sapientiā cū eloquentia. Aliam parū pdesse solā sapi-
entiā tñ pdesse. Tercia multū nocere eloquentiā si sine sapientiā
sit. & qā pot' dici. ergo studendū eloquentie non est. nā ubiq;
sapientiā laudat. respondetur. studendū esse eloquentie. qā p eloq-
ntiam uim suā exerit. hec necessario. Quarta thesīs est. studendū
ēē eloquentie. s; tñ que sit mixta sapientiā. Anumadūtere tñ de-
bem' in principis deliberationis ppositionē. partes pponit. executio-
nē partū. postremū ū sententiā. q' diligent' attendenti facile cog-
nitum est. h; anq' ad id unde coepit Cicero ueniam'. dicendū pri-
mo uidetur qd sit ars. deinde qd intersit int' artē & uitū. Ars
est q' significantiā sui plenā non h't. sed intelligit' ad aliqd ptinere.
Non eni uelut codices nominato scimus statim quid sit codex.
ita mox scire possum' qd sit ars. nisi additū fuerit cuius artib'
ars. potentie. gramaticae. eloquentie. Virtus est animi habitus

Eloquentia

Quatuor thesīs

1.

2.

3.

4.

nō

ars q'

virtus q'

A VICTORINUS-CORVINA (BP., OSZK., COD. LAT. 370.) DÍZSES CÍMLAPJA: A MARCÓN VITÉZ JÁNOS SAJÁT KEZŰ BEJEGYZÉSEI LÁTHATÓK

PIETRO RANSANO: A MAGYAR TÖRTÉNELEM RÖVID
FOGLALATA (BP., OSZK., COD. LAT. 249., F. 17R)

A Bibliotheca Corvinában klasszikus szerzők és egy-
házatyák művei, valamint kortárs szerzők sokszor az
uralkodónak ajánlott kötetei voltak megtalálhatók.
Ez utóbbiak közül különös jelentőségűek Thuróczy Já-
nos és Pietro Ransano a magyar történelmet tárgyaló
munkái. A könyvtár egyik különlegessége abban áll,
hogy nem csupán latin, hanem görög nyelvű mű-
vekkel is rendelkezett. Biborbanszületett Konstantin
(905–959) bizánci császár *De caeremoniis* című művét
egyedül a Corvina Könyvtárban található példány
őrizte meg az utókor számára. Nyomatott könyveket
még alig találunk a corvinák között, minden bizonnyal
azért, mert igazi, uralkodóhoz illő reprezentativitást
ekkor még a kézzel írt és gazdagon díszített kézirat
képviselt. Thuróczi János említett krónikája azonban
nyomatott formában került be a Corvina Könyvtárba.

Mátyás halála után a könyvtár fejlesztése megállt,
de továbbra is a palota ékköve maradt. Az uralko-
dók büszkén vezették végig vendégeiket a könyv-

tártermen, de ajándékoztak is el a kódexekből. A
pusztulás az oszmán török hódítással érkezett
el, a királyi könyvtár feltehetőleg már 1526-ban, a
mohácsi csatavesztést követően elpusztult, épen
maradt köteteit pedig a törökök hadizsákmány-
ként Isztambulba szállították. A fennmaradt ál-
lományt jórészt azok a kódexek alkotják, amelyek
még 1526 előtt Nyugat-Európába kerültek.

A Bibliotheca Corvina emlékezetét megőrizte a
korai tudós emlékezet. Johann Alexander
Brassicanus (1500–1539) bécsi humanista 1525-ös
budai látogatásáról közzétett beszámolója ebben
fontos szerepet játszott. A magyarok szintén emlé-
keztek. Hunyadi Mátyás kultuszát különösen ápoló
korszakokban, így Bethlen Gábor (1580–1629) erdélyi
fejedelem és Pázmány Péter (1570–1637) eszter-
gomi érsek idején a könyvtár maradványait, – amelyről
azt hitték, hogy még mindig a budai várban talál-
ható – újra és újra vissza szerették volna szerezni
a törököktől. Erre azonban csak több száz évvel később
került sor: mindazt, ami a Topkapi Serai-ban
még fellelhető volt, a török szultánok 1869-ben,
majd 1877-ben Magyarországnak adományozták.
Magyarország területén alig néhány corvina maradt
csupán. A török ajándékozás mellett a Monarchia
felbomlását követő Velencei Egyezmény (1933)
biztosított jelentős gyarapodást e tekintetben az
Országos Széchényi Könyvtárnak.

A Bibliotheca Corvina emlékezetének ápolása ma is
folyik. Ez elsősorban kiállításokat és tudományos
kutatást jelent, melynek központja az Országos
Széchényi Könyvtár. A Bibliotheca Corvina Virtualis
program keretében külön corvina-honlap született
abból a célból, hogy a híres könyvtár fennmaradt
darabjai legalább virtuálisan egyesüljenek.

Hunyadi Mátyás könyvtárának maradványait az
UNESCO 2005-ben felvette a Világemlékezet listára.
<http://www.corvina.oszk.hu/>

ZSUPÁN EDINA

A Tabula Hungariae ad quatuor latera... avagy a Lázár-térkép

A térkép mai lelőhelye: Országos Széchényi Könyvtár
Az európai reneszánsz egyik nagy kulturális teljesítményeként tekintünk a **regionális léptékű térképezés** 15. század végi indulására. E térképezés eredményeképpen egy új ismereti eszköz, az **ország- és tartománytérképek műfaja** jött létre.

E térképművek, minden kezdeti pontatlanságuk ellenére az európai ember térismeretében és térhasználatában gyökeresen új, minőségi változást hoztak, országnyi léptékű területek metrikusan is megbízhatónak tekinthető képi ábrázolását.

A *Tabula Hungar[ia]e ad quator latera ...*, vagy a térképtörténészek és a szélesebb közvélemény körében is ismertebb nevén a Lázár-, illetve Lázár deák-térkép ezen országtérképek kimagasló korai példája, egyúttal Magyarország első, kortárs ismereteken alapuló, nagy részletességű és tartalmi gazdagságú nyomtatott térképe. Az évszázadokon át csak írott forrásokból ismert mű egyetlen ma ismert példányát a 19. századi neves könyv-, metszet- és térképhungarikum-gyűjtő, gróf Apponyi Sándor (1844–1925) 1880. május 23-án mutatta be a hazai közönségnek, amely aztán az ő nagylelkű adományaként került 1925-ben a Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tárnak gyűjteményébe.

A térkép különleges értékét nem csupán egyedisége, a magyar térképkészítés történetében elsősége, de a kortárs országtérképek között is kimagaslóan gazdag tartalma adja. Az álló formátumú, 78,5x54 cm-es térkép a középkori Magyar Királyság nagy részletességű, több mint 1500 földrajzi nevet tartalmazó térképi ábrázolása, amely a ma ismert változatában a magyar történelem talán legragikusabb időszakában,

közvetlenül a mohácsi csata utáni másfél évben készült.

A térkép földrajzi tartalmát egy német és egy latin nyelvű országleírás kíséri, amelyben az ország térbeni elhelyezkedésének és múltjának humanista szemléletű összefoglalója, valamint a települések közötti távolságok meghatározását segítő, közhasználatot javasoló útmutató olvasható. A díszes címfeliratot az 1527. november 3-án, Székesfehérváron magyar királlyá koronázott Habsburg Ferdinánd (1503–1564) művészi kivitelű kettős cseh-magyar címere és egy nagyméretű, a térkép megbízhatóságára, egyúttal az országleírásokban is taglalt távolságmérésre utaló körző egészíti ki.

A címfelirat első hét sora a mű szerzőit és kiadóját ismerteti: *Magyarország térképe négy lapon Lázár, a néhai Tamás esztergomi érsek titkára, hozzáértő férfiú által összeállítva, Georgius Tanstetter Collimitius által átnézve és kiegészítve, először Johannes Cuspinianus által kiadva.* [V. Salgó Ágnes ford.]

Hogy ki volt Lazarus, Bakócz Tamás érsek „secretarius”, a mű kéziratának szerzője, szerkesztője, máig nem tisztázott. Abban minden vonatkozó korabeli forrás és a térképpel foglalkozó kutató többsége egyetért, hogy Lazarus, Lázár magyar nemzetiségű volt. Iskolázottsága, foglalkozása, kapcsolata Bakócz Tamással azonban nem ismert.

Az ez irányú kutatások több korabeli Lázár nevű személyben is megtalálni vélték, vélik a kiváló térkép kéziratának szerzőjét. Egyházi személy: Lazarus Rosetus, vagy épp egyetemet végzett: Lazarus de Stuelweissenburg, vagy miként legújabbban, egy bizonyos, a jogi ügyekben intézkedő, de a terepi felmérésekben is járatosnak tekintett úgynevezett „királyi ember” (*homo regius*): Tinódy Lázár személye egyaránt felmerült. A kor jeles német humanista tudósának, Jacob Zieglernek (1470/1-1549) 1529. április 6-i leveléből viszont tudjuk, hogy a Dózsa-féle parasztfelkelés idején Lázár, „a munka jeles szerzője” mellett maga Ziegler is részt vett a térkép megalkotásában.

A mű ma ismert nyomtatott változatának elkészítésében a kor neves humanista tudósai, a *Sodalitas litteraria Danubiana* (Dunai Tudós Társaság) egymással is szoros baráti és tudósi kapcsolatban álló alakjai vettek részt. Johannes Cuspinianus (1473-1529) a bécsi egyetem professzora, a retorika, a költészet és a történelem tanára, Magyarországot jól ismerő diplomata volt az, aki a térkép kéziratát a budai várban – a mohácsi csata után – megtalálta és ő volt az, aki a kész mű nyomtatási költségeit állta. Georg Tanstetter (1482-1535), a bécsi egyetem matematika és csillagászat professzora, aki a Lazarus-i kéziratot nyomtatásra alkalmas formára szerkesztette. Végül Peter Apian (1495-1552) matematikus és csillagász, aki fiatal éveiben Tanstetter előadásainak hallgatója volt a bécsi egyetemen, és aki 1526-tól az ingolstadti egyetem matematika tanára lett, egyúttal átvette az egyetemi nyomda irányítását is.

Az Apian-i nyomdában készült el a mű négy fametszetű nyomódúca, amelyről a ma ismert példányát is nyomtatták. A nyomódúcok metszőjének személye nem ismert, de több kutató szerint a térkép kiadásának éveiben az ingolstadti nyomdának dolgozó Michael Ostendorfer (1490/4-1559), Martin Ostendorfer (16. század első fele) vagy talán Georg Sebald Behaim (1500-1550) lehettek. A kutatói vélemények szerint az Apian-i nyomdában

ban kísérletezték ki az ún. stereotypia nyomtatási eljárást is és e módszert első alkalommal itt alkalmazták, éppen a Lázár-Tanstetter-i térkép település-névanyagánál. A korban újdonságnak számító, a neveket kis fémlapocskák formájában a nyomódúc felszínébe beillesztő technológiai módszer eredményeképp a nevek formailag egységes képét sikerült elérni, ami a Lazarus-i mű különleges, nyomdászattörténeti értékét adja.

Az ország ezen első részletes térképét készítője (Tanstetter) és kiadója (Cuspinianus) azonban nem csupán az ország földrajzi ismeretei összegzésének és ezen ismeretek terjesztési eszközének szánták. A mohácsi csatát követően, melyben a Magyar Királyságot megrendítő csapás érte, az újbóli török támadás fenyegető lehetőségként lebegett, és nem csupán Magyarország, de az egész közép-európai régió népei fölött.

Érthető tehát, hogy a térkép tartalmának szerves részét képezik a hódító szándékú oszmán-török hatalommal folytatott harcokra utaló elemek, a csatajelenetek és csatákra utaló feliratok, miként az ország közepén húzódó, a mohácsi csata utáni hónapokban a török által pusztított területek ponthatárral történő jelölése is. A készítő és a kiadó ez irányú világos szándékára utal a német nyelvű színmagyarázat is (mely színezést azonban a térkép egyetlen meglévő példányán nem alkalmazták). A térkép felhívás, a grafika nyelvén fogalmazott segélykiáltás kívánt lenni a fenyegető török veszély elleni összefogásra:

Alhie sall bedenken ein frummer christ / Wi der Turkisch Kaysser in gar khurtzer frist / Bossen, Rätzen, Ungern, vnd auch Bulgarey / Wynden, Syrffen, und Dalmatiam do bey. / Auss der verhenknus gottes gewonnen hat / Zayget die rote farbe also diat / Gelbe farbe noch Christen bedeuten thut / Dy halt (Almechtiger got) in deiner hut.

Itt láthatja egy jámbor keresztény miként nyerte el a török császár Isten végzéséből nagyon rövid

idő alatt Boszniát, Rácországot, Magyarországot és Bulgáriát, a Vendföldet, Szerbiát és amellet Dalmáciát. Mindezt vörös szín mutatja, a sárga szín még a keresztényeket jelenti, akiket tart meg Mindenható Isten oltalmadban. (Irmédi-Molnár László ford.)

A Lazarus-Tanstetter-i mű a 16. század közepéig, Wolfgang Lazius (1514-1565) új, részletesebb és még nagyobb méretű, bár az ország földraj-

zi viszonyainak ábrázolásában kevésbé pontos országtérképének megjelenéséig (1556) az ország térképi ábrázolásának meghatározó mintája, modellje volt, számosan, főleg olasz kiadók másolták és terjesztették a Mohács előtti ország földrajzi viszonyait bemutató térképet.

A Lázár-térkép 2007-ben került az UNESCO Világemlékezet listájára.

DANKU GYÖRGY

■ A KÉSZÍTŐK SZÁNDÉKA SZERINTI SZÍNEZETT VÁLTOZAT DIGITÁLIS REKONSTRUKCIÓJA, KÉSZ. OLÁH KRISZTINA.

Appendix,
Scientiam Spatii
absolute veram exhibens
a veritate aut falsitate Axiomatis
XI. Euclidei (a priori haec
unquam decidenda) independen-
tem; adjecta ad casum falsitatis
quadratura circuli geomet-

Auctore
Iohanne Bolyai de Eadem
Geometrarum in Exercitu
Caesareo Regio Austriaco
Castrensi Capitano.

BOLYAI JÁNOS SAJÁTKEZŰ CÍMLAPTERVE AZ APPENDIXHEZ

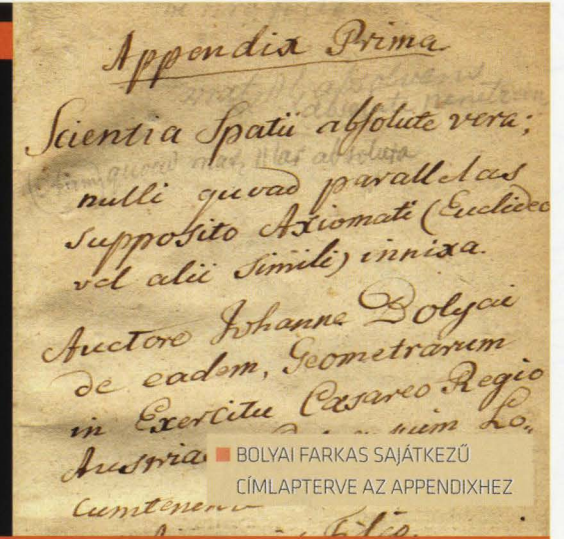
1832.

Bolyai János Appendixének

példánya a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában

Dokumentum mai lelőhelye: Bolyai A.3.

Bolyai János (1802–1860), a magyar tudomány legnagyobb alakja, sokan azt tartják, ő a geometria Kopernikusza. Az 1831-ben megjelent huszonhat oldalas, röviden **Appendix** címmel emlegetett művében (mely atyja, Bolyai Farkas kétkötetes monumentális összefoglaló munkája, a Tentamen első kötete appendixként jelent meg) korszakalkotó eredményt ért el, létrehozta az úgynevezett nem-euklideszi geometriát.

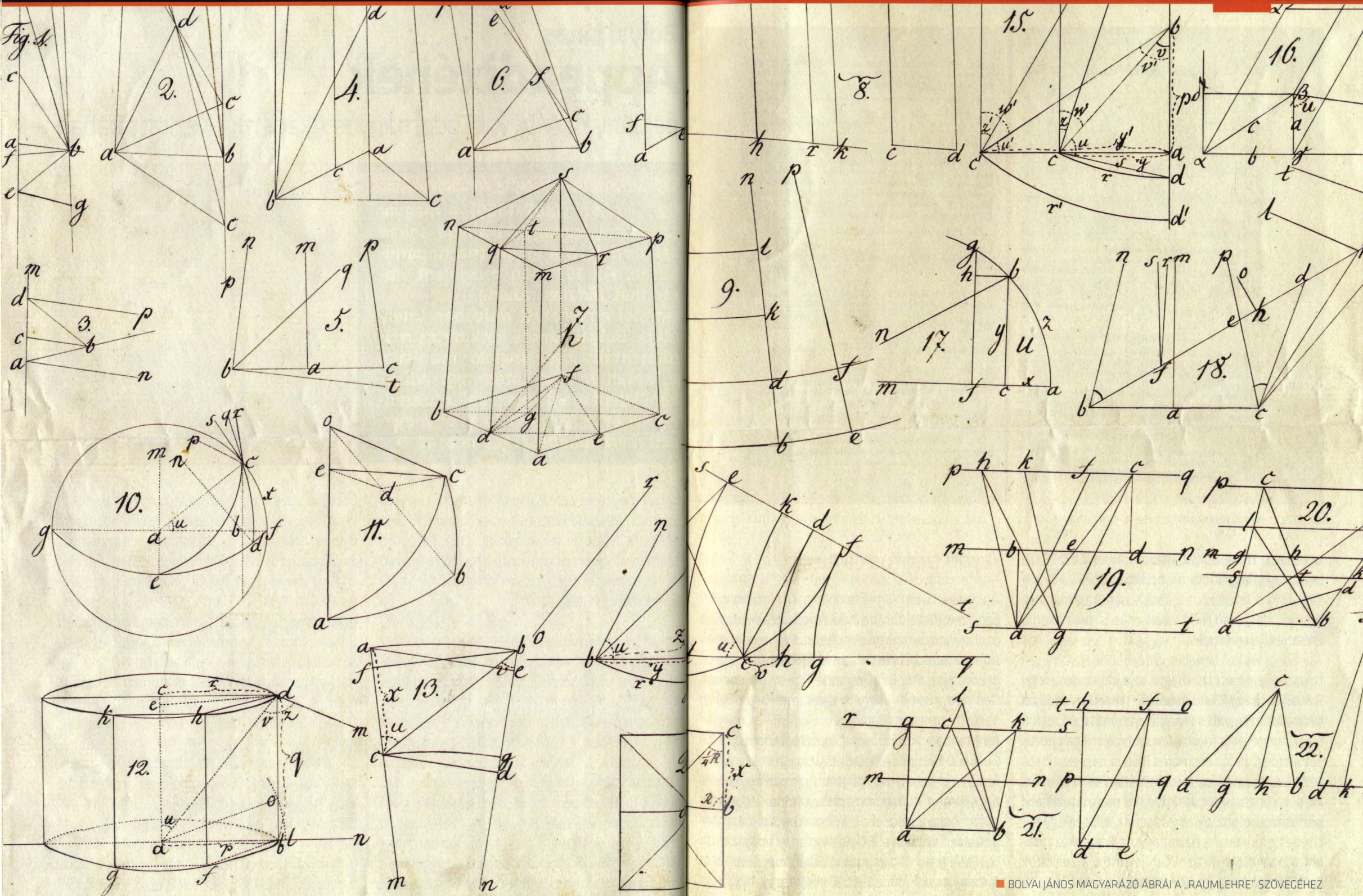

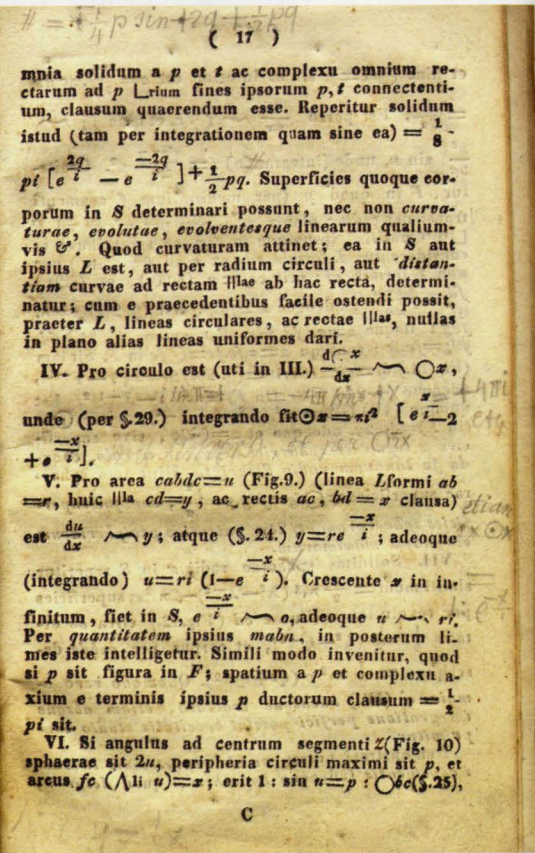
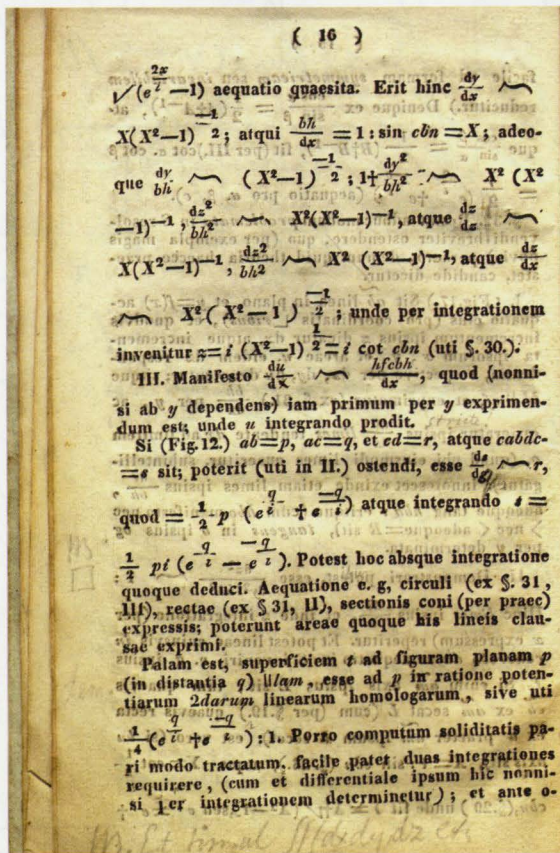
BOLYAI FARKAS SAJÁTKEZŰ
CÍMLAPTERVE AZ APPENDIXHEZ

Bolyai megtörte az euklideszi geometria egyeduralmát, felszabadította az utat az emberi gondolkodás előtt a tér másként való felfogása számára. Egyben utat nyitott a huszadik század fizikai elméletei előtt, melyek világképünket gyökeresen megváltoztatták.

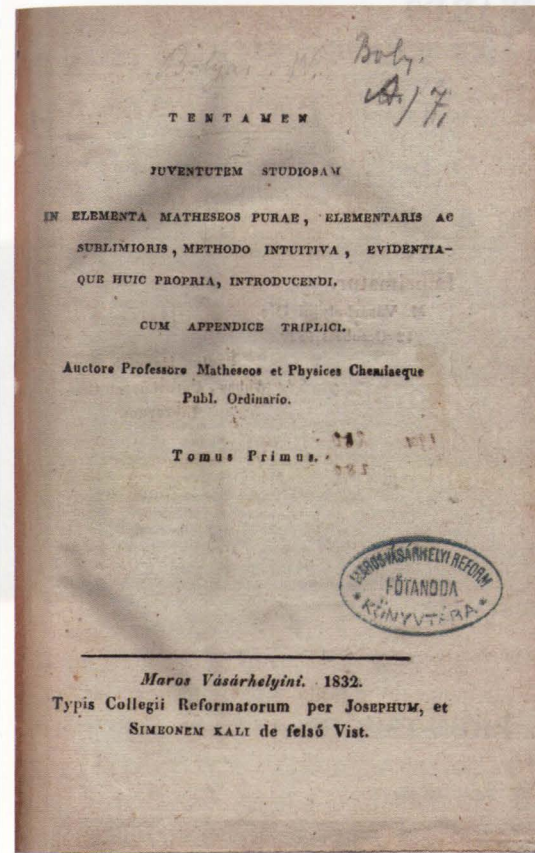
Bolyai a matematikátörténet egészét jelentős mértékben alakította az axiomatikus gondolkodás terén elért eredményei révén. Elmondhatjuk, hogy a modern matematika tizenkilencedik és huszadik században bekövetkezett fejlődése nagymértékben köszönhető Bolyai János munkásságának. Művének jelentőségét azonban csak halála után ismerték el, akkor sem ellenállás nélkül. Életében nem értették meg zseniális gondolatait, melyek már huszonegy éves korában megérelődtek benne. Ezeket az ifjúság bátor forradalmiságával kifejtette, közreadta, nem félve a kortárs tudományos kánont őrzők véleményétől.

Ebben persze nagyfokú naivitás is volt, mert azt hitte, hogy a nagy felfedezéseknek, köztük az övének, általában zöld út adatik az elismeréshez és a felfedezőknek a személyes dicsőséghez. Aki viszont megértette Bolyai gondolatait, nevezetesen Carl Friedrich Gauss (1777–1855), a „matematikusok fejedelme”, méltatlanul viselkedett Bolyai Jánossal szemben, amikor 1832-ben az *Appendix*ről véleményt nyilvánított. Azt írta Bolyai Farkasnak, hogy János művét nem dicsérheti, mert ez azt jelentené, hogy saját magát dicséri. Ugyanis az abban foglalt eredmények, és az út, melyen járva ezek megszülettek, szinte szó szerint megegyezik harminc, harmincöt éves meditációjával. Gauss 1855-ben bekövetkezett halála után hagyatékát feldolgozták, és említett állításának írásos bizonyítékát nem találták. Gauss későbbi magatartása is kifogásolható. Amikor tudomást szerzett arról, hogy az orosz Lobacscevszkij (1792–1856) is felfedezte lényegében

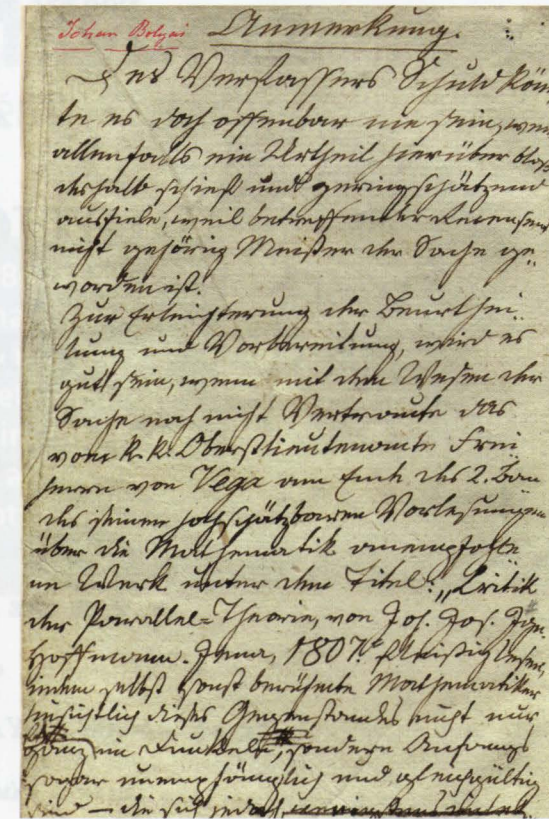

RÉSZLET BOLYAI JÁNOS APPENDIXÉBŐL

BOLYAI FARKAS TENTAMENJE ELSŐ KÖTETÉNEK CÍMLAPJA

BOLYAI JÁNOS SAJÁTKEZŐ MEGJEGYZÉSE (ANMERKUNG) AZ APPENDIXEHZ

ugyanazt, mint Bolyai János – az előbbi 1842-ben megválasztotta a Göttingeni Királyi Társaság külföldi levelező tagjának – nem tájékoztatta őt arról, hogy van még valaki más is, aki hasonló eredményeket ért el.

Hosszú ideig tartotta magát az a vélekedés, hogy Bolyai János az 1833-ban bekövetkezett nyugdíjaztatása után ugyan írt még egyet-mást, közöttük egy lényegeset is a komplex számok megalapozását illetően, de az elismerés hiánya depresszióssá tette és lényegében a matematikai alkotó munkától is visszavonult. Kiss Elemér marosvásárhelyi professzor volt az, aki erre rácáfolt, miután egy év-tizedes munkával a hátrahagyott Bolyai kéziratokat átböngészte és azokban jelentős, a kéziratok keletkezésekor új „matematikai kincseket” talált.

A mű pontos címe:

Appendix. *Scientiam Spatii absolute veram exhibens: a veritate aut falsitate Axiomatis XI. Euclidis (a priori haud unquam decidenda) independentem; adjecta ad casum falsitatis, quadratura circuli geometrica.* Auctore Johanne Bolyai de eadem, Geometrarum in Exercitu Caesareo Regio Austriaco Castrensi Capitano. (Az 1897-es magyar fordításban: *A tér abszolút igaz tudománya, a XI. Euklides-féle axioma helyes vagy téves voltától (melyet a priori nem dönthetünk el) függetlenül tárgyalva, a XI. axioma téves voltának elfogadásához hozzácsatolva a kör geometriai négyzetesítését,* írta bolyai Bolyai János, az Osztrák cs. k. Hadseregben tábori mérnökkapitány; fordította Suták József. – Budapest: Hornyánszky, 1897.)

Bolyai János műve apjának, Bolyai Farkasnak hatalmas kétkötetes munkája, a *Tentamen* függelékeként – appendixeként – jelent meg. A *Tentamen* (Marosvásárhely, 1832, 1833) összegzi kora matematikai ismereteit, és az *Appendix*re vonatkozó néhány megjegyzést is tartalmaz. Az *Appendix* az első kötetben 1832-ben jelent meg, de különnyomatként már 1831-ben.

Az *Appendix*ben Bolyai János tömören, szigorú és elegáns stílusban, latin nyelven fejti ki korszakalkotó felfedezését. Eukleidész párhuzamossági posztulátumától (a XI. axiómától) független új, axiomatikus geometriai rendszert épít fel (abszolút geometria), valamint a párhuzamossági axióma tagadásával kidolgozza a nemeuklideszi hiperbolikus geometriát. A szöveg 43 szakaszból

áll (1-43. §), tartalmilag pedig két fő részre tagolódik: az abszolút geometria és a hiperbolikus geometria tárgyalására.

Az *Appendix*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárban látható példánya Bolyai János saját munkapéldánya volt. Erre utalnak saját kezű bejegyzései és ceruzás javításai. A példányt 1901-ben Schmidt Ferenc hagyatékából vásárolta meg a Magyar Tudományos Akadémia.

Bolyai János *Appendix*ének eme példányát 2009-ben felvették az Világemlékezet listájára.

<http://bolyai.mtak.hu/>

PRÉKOPA ANDRÁS,
HORÁNYI KÁROLY, MÁZI BÉLA

ESSAY TOWARDS
A
DICTIONARY,
TIBETAN AND ENGLISH.

PREPARED,
WITH THE ASSISTANCE

OF

BANDÉ SANGS-RGYAS PHUN-TSHOGS,

A LEARNED LÁMA OF ZANGSKAR,

BY

ALEXANDER CSOMA DE KÖRÖS.

SICULO-HUNGARIAN OF TRANSYLVANIA.

DURING A RESIDENCE AT KANAM, IN THE HIMÁLAYA MOUNTAINS, ON THE CONFINES
OF INDIA AND TIBET.

1827-1830.

Calcutta :

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS, CIRCULAR ROAD,

1834.

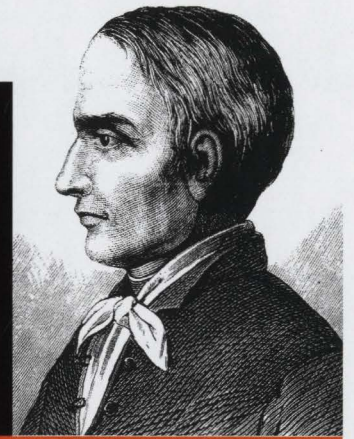
XLIii

■ A TIBETI-ANGOL SZÓTÁR CÍMLAPJA, KALKUTTA 1834

Kőrösi Csoma Sándor archívuma

a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár
Keleti Gyűjteményében

Kőrösi Csoma Sándor (1784/1787-1842) az erdélyi Kőrösön született (Chiurus, ma Kovászna (Covasna) város része, Csomakőrös). A nagyenyedi Bethlenianumban és a göttingeni egyetemen folytatott tanulmányait követően útra indult, hogy valóra váltsa ifjúkora óta dédelgetett álmát: **megkeresse a magyarok őshazáját és az ott hátra maradt magyarokat.**

■ KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR ARCKÉPE
SCHÖFFT ÁGOST RAJZA ALAPJÁN, KALKUTTA 1840

A korai magyarság történetéről is mesélő arab krónikák tanulmányozása céljából Egyiptomba utazott, de az ott dülő járványok miatt távoznia kellett. Perzsián keresztül Közép-Ázsia felé vette útját, hogy onnan érje el a jugarok (az ujugrok) földjét, akikben Csoma, korának más tudósaihoz hasonlóan, a magyarok rokonait vélte felfedezni. Próbálkozásai azonban kudarcba fulladtak. Kétszer is kísérletet tett arra, hogy eljusson Jarkendbe, ám a feszült politikai helyzet miatt ez nem sikerült. Dél felé indult tovább, ahol a sok nyelven beszélő idegen a brit hatóságokba ütközött. Lahorban először kémkedés gyanújával feltartóztatták, majd, miután helyzete tisztázódott, felkérték az addig ismeretlen tibeti nyelv leírására. Csoma elfogadta a britek ajánlatát. A nyelv alapjainak elsajátítása után úgy határozott, elmélyíti tudását a „kolostorokban őrzött számos és érdekes köteteken keresztül”, ezért 1823 és 1830 között kis megszakításokkal Zangla faluban, valamint Phugtal és Kanam kolostoraiban élt.

E nehéz és nélkülözésekkel teli tanulmányévek végül 1834-ben hozták meg gyümölcsüket, amikor megjelent Csoma két fő műve, a *Tibeti-angol*

szótár és a *Tibeti nyelvtan*. Ugyanerre az időre tehető, hogy hosszabb-rövidebb tanulmányokat kezdett publikálni Tibet történetére és irodalmára vonatkozóan is, s ezzel új tudományágot teremtett, a tibetisztikát. Ennek tárgyköréből huszonegy írása jelent meg.

Munkássága azonban nem korlátozódott Tibetre. Elsőként ismertette meg a Nyugattal az eredetileg szanszkrit nyelven íródott buddhista szövegek fordításait egybegyűjtő, mintegy 330 kötetes tibeti kánont, szemelvényeket közölt a történeti Buddha életét feldolgozó forrásokból és más buddhista szövegekből. Így tulajdonképpen a tibetisztikát megalapító Csoma volt az, aki a nyugati buddhista stúdiók alapkövét is lerakta.

1833-ban a Magyar Tudós Társaság levelező tagja, 1834-ben pedig a Bengáli Ázsiai Társaság tiszteleti tagja lett.

1831-től Kalkuttában élt, ahol művei kiadását készítette elő, valamint könyvtárosként a Ben-

■ KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR SÍREMLÉKE DARDZSILINGBEN. OLAJFESTMÉNY
SZÉCHENYI ISTVÁN SORAIVAL. (MTA KIK. KÉZIRATTÁR K 211)

Illustrissime Domine!

Litteras vestras, mandatu serenissimi Principis Et
hary, Legati Sue Cæsaris Regis Majestatis Austriacæ, Londæ
die sexta mensis Octobris anni 1831 ad me exaratas, in manu
meas pervenisse vigesima quinta presentis, vigoreque earum
summam pecunie (£142.7.4 deductis deducendis) mihi gra-
tiosissime oblata per suam Cas. Altitudinem Archiducem
Palatinum Hungariæ, a Dominiis Alexandro et Com. Coere
spondentibus. Illust. Baronis de Rothschild, me percipisse
die 30ma Aprilis 1832, presentibus humillime agnosco.

Quamvis magno mihi duxerim honori, quod sua Ca-
s. Altitudo Palatinus Hungarorum, Ordinisque nobilium
illustriumque Virozum Comitatus Pestensis mei meminerit
pecuniariamque opem mihi benigne offerre dignati sunt,
tamen quia sentio quam parum prestare possim in investig-
andis Determinandisque Hungarorum incunabulis, quem aditu-
m mihi non patet in Scythiam Ultra Innam, hesito,
utrum accipere an recusare debeam.

Accepi; gratiasque pro acceptis refero - At, quo-
niam ipse usare potsum eâ pecuniâ, nihil inde in prop-
riam conversionem usus sed, commissâ nunc totâ istâ summâ cur-
re. H. H. Wilson si ita plaucit su.

■ RÉSZLET KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR 1832. ÁPRILIS 30-ÁN KELT LEVELÉBŐL, AMELYET PHILIPP VON NEUMANN
LONDONI OSZTRÁK KÖVETSÉGI TANÁCSOSNAK ÍRT. (MTA KIK, KELETI GYŰJTEMÉNY, CSOMA 58/3)

gáli Ázsiai Társaság alkalmazásában dolgozott egészen 1842-ig. Ezt csak egy rövidebb út szakította félbe 1835-ben, amelyet a szanszkrit és más észak-indiai nyelvek tanulmányozására tett Bengáliában.

1842-ben azonban ismét útra kelt. Célja ezúttal Lhasza, a tibeti főváros, majd innen Észak-Kína, az ujgurok földje volt. Áprilisban érkezett meg a szikkimi Dardzsilingbe, ahol azonban betegség döntötte le a lábáról. Több napig feküdt lázasan, míg végül 11-én hajnalban a trópusi dzsungelben elkapott malária örökre véget vetett hosszú vándorlásának. Síremléke a dardzsilingi temetőben áll, a Himalája hegyeinek oldalában.

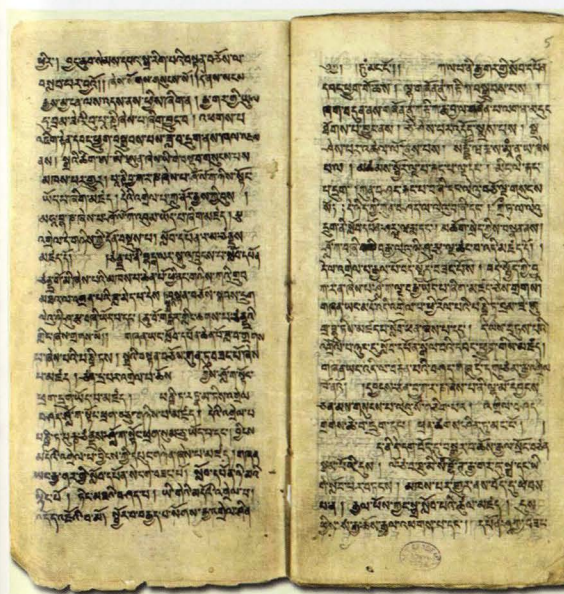
A hagyatéék

Körösi Csoma Sándor hagyatéka első életrajzírója, Duka Tivadar (1825-1908) orvos-alezredes erőfeszítései révén került az MTA-ra 1885 elején. Csoma tibeti nyelvű könyvtára képezi az alapját annak a napjainkban is gyarapodó gyűjteménynek, amely Duka Tivadar és mások gyűjtéséből egyedülálló tárháza a Csomára vonatkozó, ill. a tőle származó dokumentumoknak.

A Csoma-archívum részei:

1. Körösi Csoma Sándor tibeti nyelvű könyvtára. A 36 tételből álló gyűjteményt 1839-ben ajánlkozta Csoma Salamon Caesar Malannak (1812-1894), a Bengáli Ázsiai Társaság főtítkárának, aki Duka Tivadar közbenjárásának köszönhetően 1885-ben továbbajánlkozta az MTA-nak. A tibeti műveltség több területét is érintő, kéziratokat és fanyomatokat egyaránt tartalmazó gyűjteményben található négy ún. Alexander-könyv is, melyeket Csoma kérésére, esetenként az ő kérdéseire válaszolva, állítottak össze tibeti mesterei 1824 körül.
2. Körösi Csoma Sándor eredeti, illetve Duka Tivadar által másoltatott levelezése.
3. Csoma művei. A Tibeti-angol szótár és a Tibeti nyelvtan első kiadású példányai, valamint Csoma dolgozatai.
4. Csoma életére és munkásságára vonatkozó korabeli és mai dokumentumok.
5. A hagyatéék történetére vonatkozó gyűjtés. A Csoma-archívum 2009-ben került az UNESCO Világemlékezet listájára.

<http://csoma.mtak.hu>
KELECSÉNYI ÁGNES

■ ALEXANDER-KÖNYV, SZANGSZ-RGYASZ PHUN-CHOGSZ
LÁMA TIBETI NYELVTANNAI, KÖLTÉSZETTEL ÉS
METRIKÁVAL FOGLALKOZÓ MŰVE, FOL. 4V-5R.
(MTA KIK, KELETI GYŰJTEMÉNY, CSOMA 8)

■ I. BORSOS JÓZSEF (1821-1883) ÉS DOCTOR ALBERT (1818-1888) PESTI MŰTERME.
SEMMEIWEIS IGNÁC. 1861. FOTOGRAFIA. (SEMMEIWEIS ORVOSTÖRTÉNETI MŰZEUM)

Semmelweis Ignác gyermekágyi lázzal kapcsolatos felfedezése

és annak 1847 és 1861 között keletkezett primer dokumentumai

Dokumentum mai lelőhelye: Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Semmelweis Ignác (1818-1865) 1861. május 27-én tette közzé két darab, egyleveles nyomtatványát, az egyik magyar nyelvű, a másik ugyanazt a szöveget tartalmazza német fordításban. A nyomtatvány címe: „Utasítvány a pesti m. k. egyetemi, szülészeti kórodán tanuló és tanuló-nők részére, a gyermek ágyi-láz elhárítása végett”.

Az UNESCO 2013-ban „Semmelweis felfedezése a gyermekágyi lázról és az aszeptikus prevenció bevezetéséről” címmel vette fel a Világemlékezet listájára azt a hat darabból álló dokumentum-együttest, amely német és magyar nyelven, nyomtatott formában őrzi Semmelweis Ignác (1818-1865) úttörő gondolatait. Semmelweis 1846-ban figyelt fel arra, hogy a bécsi Allgemeines Krankenhaus két szülészeti osztálya közül a bábaképzésben szerepet játszó jóval kisebb számban fordul elő a frissen szült anyákat megbetegítő gyermekágyi láz, míg az orvosnövendékek oktatását végzőn kiugróan magas az ilyen jellegű elhalálozás. Statisztikai és klinikai megfigyelései vezették arra a felismerésre 1847 tavaszán, hogy a gyermekágyi láz nem önálló betegség, hanem tulajdonképp vérmérgezés, melyet bomló szerves anyagok okoznak. A fertőzés forrása pedig leggyakrabban az az orvos, aki korábban ilyen anyagokkal érintkezett, s ezeket kezén hordozza. Azonban alapos klórmeszes kézmosással, a kórterem tisztán tartásával megelőzhető a fertőzés. Tanársegédként 1849-ig lehetősége volt arra, hogy a megelőzőképp az osztályon bevezetett kötelező kézmosás eredményességét meg-

figyelhesse, s noha felfedezését nyomtatott formában nem publikálta, azt sikeresen megvédte a bécsi orvosegyletben 1850-ben tartott előadása alkalmával. Állását azonban 1849-ben elveszítette, amikor a fiatalabb nemzedék új irányát képviselő Skoda professzor és a konzervatív Johann Klein hatalmi harcának ütközőpontjában találta magát. Tanait sokan kételkedéssel, sokan elismeréssel fogadták, minden esetre hosszú évekig vita tárgyát képezte.

Semmelweis írás helyett inkább a klinikai gyakorlat felé fordult. Noha a bécsi orvoskaron elnyert egy tanársegédi állást, mégis úgy döntött, hogy 1850 októberében hazatér Pest-Budára, ahol 1851-től a Rókus kórház szülészeti osztályán főorvosként, majd 1855-től a pesti egyetemen az elméleti és gyakorlati szülészeti tanáraként tevékenykedett. Tanári kinevezése mellett még két évig igazgatta a Rókusban lévő osztályát, ahol a gyermekágyi láz halálozási rátáját egészen 0,85%-ra sikerült leszorítania. Nehezebb dolga volt a rosszabb körülmények között működő egyetemi szülészeti klinika vezetőjeként. Sokszor kellett harcot vívnia a bürokráciával, pénzügy-

Utasítvány

a pesti m. k. egyetemi, szülészeti kórodán tanuló és tanulónők részére, a gyermek ágyi-láz elhárítása végett.

A gyermek ágyi-láz legnagyobb részben akkint származik, hogy tanuló és tanulónők szétbomlott állati anyaggal bemocskolt ujjal vizsgálják a szülönöket. Az ujjak illetén bemocskolása történik, ha a vizsgálok rohadt hullával, bomlott állati anyagot termő gyerek-ágyasokkal foglalkoznak, vagy az orvos-sebészi küteg, nő-gyógyászati kórodákon hason-terményü kóreseteket kezelnek.

Ennek következtében oly orvosok, kik hullával, vagy a fennemlitett kóresetekkel foglalkoznak, a gyakorlati szülészetre fel nem vehetők, ilyenek p. o. a leiró és kór-boncztan segédei, a sebészeti kórodák és osztályok segéd-orvosai, a műtő növendékek stb.

A gyakorlati szülézet-tanuló és tanulónői köteleztetnek, minden vizsgálat előtt és után, kezeiket a szülteremben kihelyezett chlor-olvadékban addig mosni, míg azok sikamlóssá nem váltak.

A mosások nem kellő teljesítői a szülészeti tanfolyamról eltiltatnak.

Miután a szülézetek és szüléznők magán-gyakorlataikban el nem kerülhetik, hogy bomlott anyagot szolgáltató betegekkel érintkezésbe ne jöjjenek, azért nekik szorosán javaltatik, hogy minden szül-vizsgálat előtt s után kezeiket chlor-olvadékban szorgosan megmossák, nehogy ennek elmulasztása által a gyermekágyi-láz kitörésére okot adjanak.

Pest, május 27-én, 1861.

Semmelweis Ignác,

egyetemi szülészeti tanár.

■ SEMMEIWEIS IGNAÉ NYOMTATOTT UTASÍTVÁNYA A PESTI M. K. EGYETEMI SZÜLÉSZETI KÓRODÁN TANULÓK ÉS TANULÓNŐK RÉSZÉRE A GYERMEKÁGYI LÁZ ELHÁRÍTÁSA VÉGETT. PEST, 1861. MÁJUS 27. NYOMTATVÁNY. (SEMMEIWEIS ORVOSTÖRTÉNETI MÚZEUM)

nyal és nemtörődöttséggel, gyakorlati eredményei azonban magukért beszéltek. 1861-62-ben egyetlen szülő nő sem halt meg az osztályán, ahol az az 1861-ben kinyomtatott Utasítvány is kifüggesztésre került, amely része a Világemlékezet listán szereplő nyomtatvány-együttesnek. 1858-ban előbb magyar nyelven publikálta a frissiben alapult Orvosi Hetilap hasábjain elméletét és tapasztalatait, 1860-ra pedig készen állt főműve német nyelven (Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers - 1861-es dátummal jelent meg). Úgy érezte, hogy támadások kereszttüzébe került, ezért 1861-ben és 1862-ben három alkalommal is németül írt nyílt levelek útján próbálta igazát harcosan bizonygatni. 1865-ben bekövetkező halála előtt elméje - betegségének következtében - elborult, s bár később a bakteriológiai kutatások igazolták elméletét, s mindenütt elismerték szerepét a

szepszis megelőzésének felismerése terén, annak tudatában halt meg, hogy szavai többnyire süket fülekre találtak.

Semmelweis felfedezésének egyetemes jelentőségét az adja, hogy az elsők között figyelt fel a fertőzések folyamatának természetére és olyan prevenciót vezetett be, amellyel meg tudta gátolni a fertőzést, s így kidolgozta a megbízható aszeptikus szülészeti gyakorlatot.

Az UNESCO listájára felkerült dokumentumokat a budapesti Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár őrzi, miképp a tudóshoz köthető műtárgyak gyűjteménye, arcképeinek, kézírásos anyagainak hagyatéka is a Semmelweis szülőházában berendezett múzeum gondozásában áll.

VARGA BENEDEK

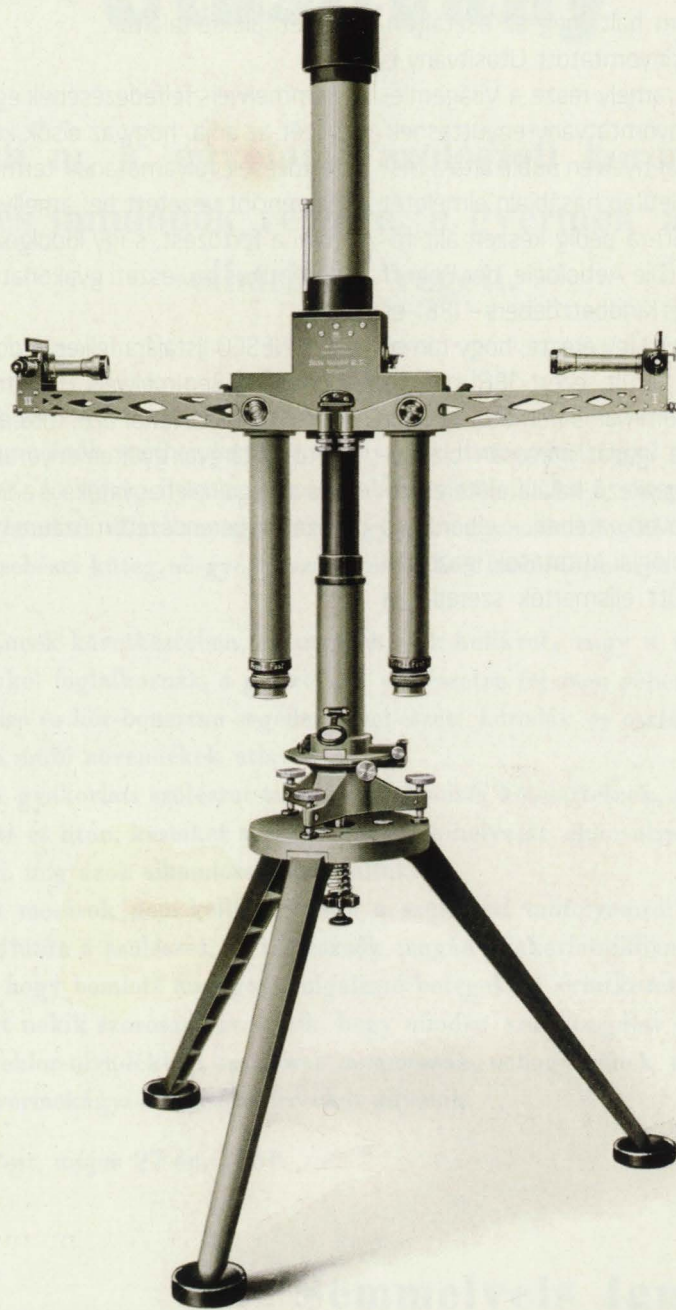
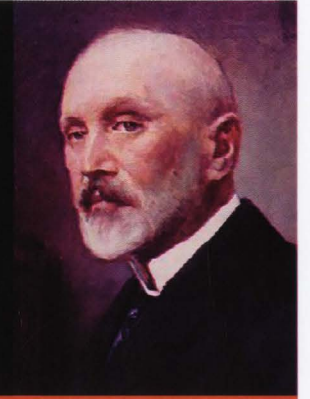
Világemlékezet listára került három dokumentum:

Eötvös Loránd életműve

két kiemelkedő eredményével
kapcsolatos három dokumentum

A dokumentumok mai lelőhelye: Magyar Földtani és Geofizikai Intézet (kézirat, a külföldi angol nyomtatvány); Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár Kézirattár (magyarországi angol nyomtatvány)

Eötvös Loránd (1848–1919), fizikus, az MTA egykori elnöke (1889–1907), a Budapesti Tudományegyetem professzora, legismertebb és legfontosabb találmánya, a róla elnevezett **torziós ingához** kapcsolódó dokumentumok 2015-ben kerültek az UNESCO Világemlékezet listájára.

A német nyelvű kézirat, az angol nyelvű nyomtatvány, valamint a szintén angol nyelvű, de Magyarországon nyomtatott prospektus jól mutatja, hogy miként hasznosultak egy nagy jelentőségű kísérleti fizikai kutatás eredményei az ipari alkalmazások területén.

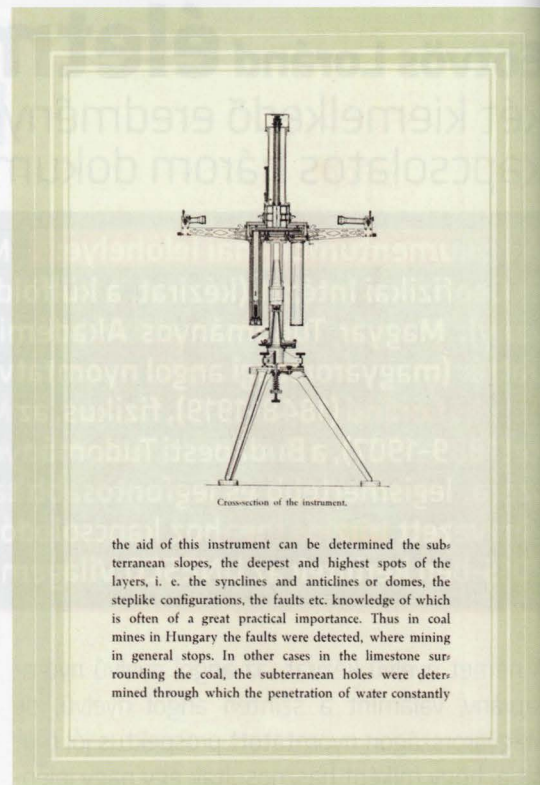
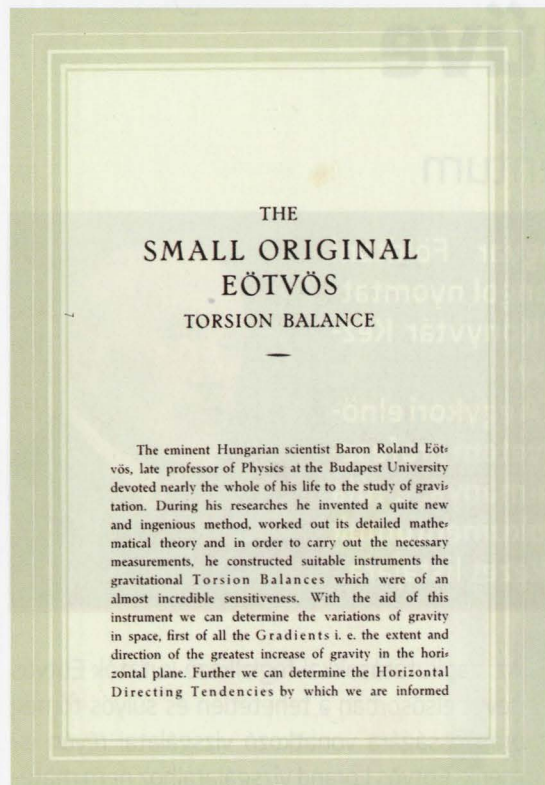
Az Eötvös és tanítványai által épített, illetve gyártott ingák teljes sorozata ipari műemlékként múzeumban megtekinthető (Eötvös Loránd Emlékgyűjtemény, 1145 Budapest, Columbus utca 17-23.). Az Eötvös-inga – Süss Nándornak is köszönhetően – esztétikailag is csodálatosan szép alkotás, mely az egyszerűség, a kifinomultság és a funkcionalitás tökéletes harmóniáját testesíti meg. A műszaki rajzok, melyek elvben alkalmasak lehettek volna a felterjesztésre, nem maradtak fenn.

A világemlékezet listára került három dokumentum:

Eötvös Loránd egyik alapvető művének *eredeti, német nyelvű kézírata* 1908-ból, amely 1909-ben elnyerte a Göttingeni Egyetem Beneke-díját (91 oldal):

Az alapkutatásokkal foglalkozó kutatók Eötvös nevét elsősorban a tehetetlen és súlyos tömeg arányosságára vonatkozó vizsgálatai révén ismerik. Eötvös Loránd vizsgálataihoz nem matematikai, hanem torziós ingát alkalmazott, melynek segítségével a tehetetlen és súlyos tömeg arányosságának mérési pontosságát 1890-ben 1/20 000 000-ra növelte, majd az időközbeni műszerfejlesztésnek köszönhetően ezt az értéket 1908-ban munkatársaival, Fekete Jenővel és Pekár Dezsővel együttműködve sikerült még egy nagyságrenddel növelni. A kutatás 1909-ben nagy nemzetközi elismerést kapott azzal, hogy megnyerte a Göttingeni Egyetem Beneke-pályázatát. A pályázatra beadott dolgozat rövidített változatának publikálása az inga gyakorlati alkalmazásával járó megfeszített munka, az első világháború közbejötté, majd Eötvös halála miatt csak jóval később, 1922-ben történt meg.

Angol nyelvű illusztrált kereskedelmi nyomtatvány (igen ritka), címdalán a következő szöveggel: „GRAVITATIONAL TORSION BALANCE – ORIGINAL MODELS of the Baron Roland Eötvös Geophysical Institute, Budapest, Hungary; Made

■ A MAGYARORSZÁGON 1928-BAN NYOMTATOTT KERESKEDELMI PROSPEKTUS OLDALAI

in the Süss Institute for the Precision Mechanics and Optics Company, Ltd. Budapest, Hungary - Exclusive American Representative Dr. George Steiner, 1802 California Street, Houston, Texas" (17 oldal, készült az USA-ban 1926 és 1927 között)

Magyarországon 1928-ban nyomtatott kereskedelmi prospektus (ritkaság), címlapjának szövege: „THE SMALL ORIGINAL EÖTVÖS TORSION BALANCE - Ferdinand Süss Precision Mechanical and Optical Works Limited, Budapest I. (Hungary)” (12 oldal)

Közismert, hogy Eötvös csúcstechnológiát képviselő, nagy pontosságú mérései (a súlyos és a tehetetlen tömeg ekvivalenciája) alapvető jelentőségűek Albert Einstein 1907-ben megfogalmazott általános relativitáselmélete szempontjából.

Einstein hivatkozása Eötvösre csak egy későbbi, 1913-ban megjelent, Marcel Grossmann-nal közösen publikált cikkében található. Talányos, hogy nem a frissebb, pontosabb, 1909-es, nyilvános pályázaton nyertes eredményekre hivatkoznak, hanem Eötvös több mint húsz évvel korábbi, 1890-es(!) cikkére. Ez a furcsa tény különösen kiemeli Eötvös kutatásának eredetiségét és elsőségét.

Érdemes megemlíteni egy sokkal frissebb méltatást is, egy ismert, kitűnő egyetemi fizikatankönyvből, amely csaknem négy oldalt szentel az Eötvös-kísérlet leírásának, és melynek szerzői előszavában ez áll: „Mindent megtettem, ami erőmből telt, hogy megismertessem hallgatóimat a fizika alapvető gondolataival és módszereivel, és hogy megtanítsam őket arra,

3) Näheres über die Ausföhrung ^{von Beobachtungen}
~~Beobachtungen~~ ^{nach} der von Eötvös angegebenen Methode.

Benützt wurden zwei Instrumente derselben Art wie die Eötvös ~~bei~~ seinen Untersuchungen localer Schwerevariationen benützt und in ~~der~~ I^{ten} Bande der Abhandlungen der ~~XV~~^{XIV} Allgemeinen Konferenz der Erdmessung (1906) beschrieben hat. Es sind dies Drehwaagen von grosser Empfindlichkeit, ~~welche~~ ^{die} um eine vertikale Achse drehbar, also für die hier behandelten Untersuchungen eben geeignet sind.

Fig. 6 stellt das eine ~~Instrument~~ ^{von Eötvös} im Querschnitte dar. Eötvös ~~nennt~~ ^{„das einfache Schwerenivometer“} genannte Instrument im vertikalen, Fig. 7 im horizontalen Querschnitte dar.

■ A BENEKE-PÁLYÁZAT KÉZIRATÁNAK EGY LAPJA. A DOKUMENTUM A MAGYAR FÖLDTANI ÉS GEOFIZIKAI INTÉZET TULAJDONA. MÁSOLATA MEGTEKINTHETŐ AZ EÖTVÖS LORÁND EMLÉKGŰJTEMÉNYBEN

gravitational disturbances but are detected in connection with some subterranean configurations discoverable by means of the Torsion Balance. In this case there are many possibilities of application of which the most important is *the search for oil and natural gas*. In accordance with geological information these are found under different conditions as follows:

1. Petroleum and natural gas are found on the slopes of salt masses as has been proven especially in Germany and America. The boundaries of such salt bodies because of its less density can be determined exactly as above explained.

2. They also are to be found on the boundaries of igneous rocks or magmatic intrusions. (According to American experiences). The boundaries of these masses of greater density can also be precisely determined.

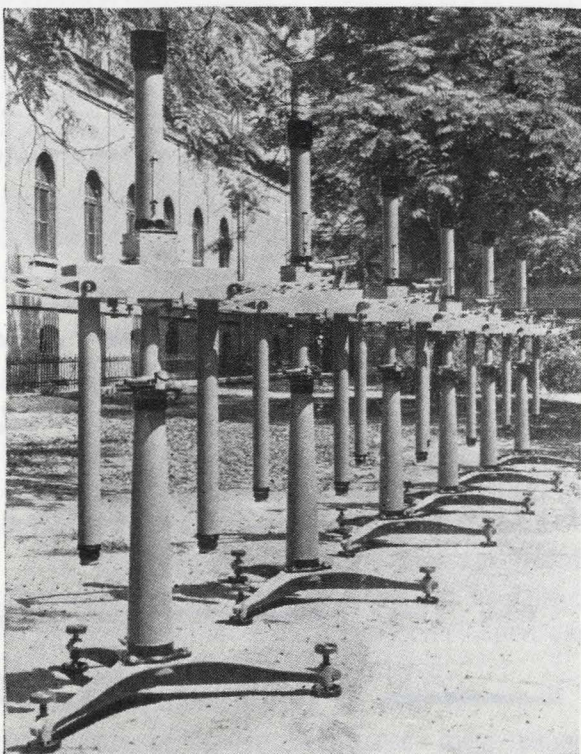
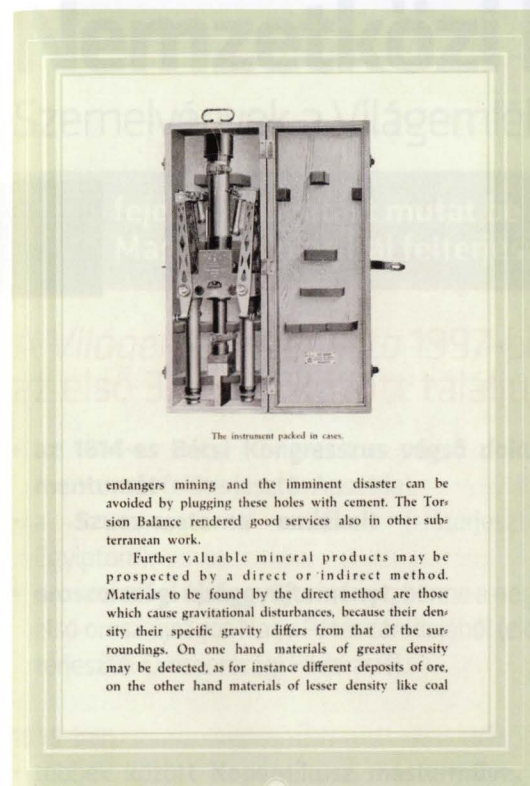

Figure 10
Series of Torsion Balances shipped to America.

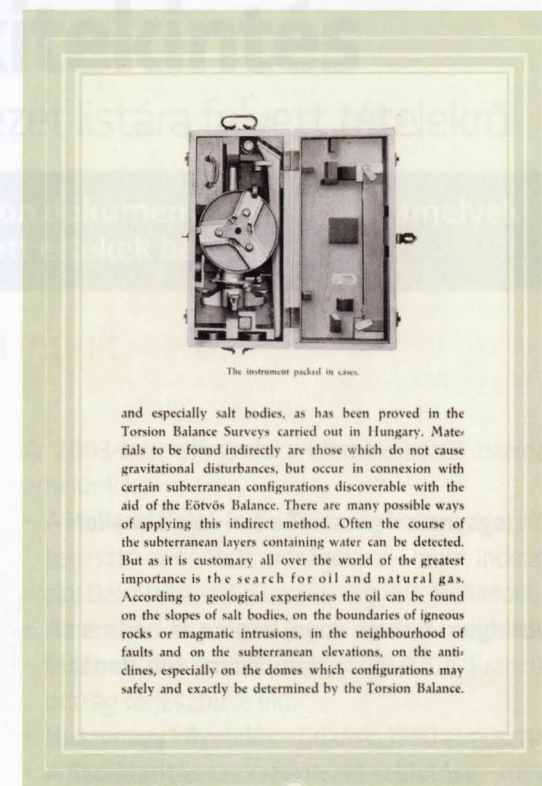
■ GEORGE STEINER, AMERIKAI FORGALMAZÓ SZÁMÁRA KÉSZÜLT PROSPEKTUS EGY RÉSZLETE: EXPORTRA ELŐKÉSZÍTETT INGÁK AZ EGYETEM UDVARÁN. A DOKUMENTUM AZ EÖTVÖS LORÁND GEOFIZIKAI INTÉZET JOGUTÓDJÁNAK, A MAGYAR FÖLDTANI ÉS GEOFIZIKAI INTÉZETNEK A TULAJDONA.

The instrument packed in cases.

endangers mining and the imminent disaster can be avoided by plugging these holes with cement. The Torsion Balance rendered good services also in other subterranean work.

Further valuable mineral products may be prospected by a direct or indirect method. Materials to be found by the direct method are those which cause gravitational disturbances, because their density their specific gravity differs from that of the surroundings. On one hand materials of greater density may be detected, as for instance different deposits of ore, on the other hand materials of lesser density like coal

The instrument packed in cases.

and especially salt bodies, as has been proved in the Torsion Balance Surveys carried out in Hungary. Materials to be found indirectly are those which do not cause gravitational disturbances, but occur in connexion with certain subterranean configurations discoverable with the aid of the Eötvös Balance. There are many possible ways of applying this indirect method. Often the course of the subterranean layers containing water can be detected. But as it is customary all over the world of the greatest importance is the search for oil and natural gas. According to geological experiences the oil can be found on the slopes of salt bodies, on the boundaries of igneous rocks or magmatic intrusions, in the neighbourhood of faults and on the subterranean elevations, on the anticlines, especially on the domes which configurations may safely and exactly be determined by the Torsion Balance.

■ A MAGYARORSZÁGON 1928-BAN NYOMTATOTT KERESKEDELMI PROSPEKTUS OLDALAI

hogyan kell fizikusként gondolkodni. Ez az, amiért ez a könyv természetét tekintve nem enciklopédikus" (Savelyev, I. V.).

A három dokumentum együttesen illusztrálja, hogy egy nagy jelentőségű kísérleti fizikai kutatás eredményei hogyan hasznosultak az ipari alkalmazások területén. Eötvös korán felismerte a műszer földtani és kőolajkutatásra való alkalmasságát. 1916-ban egy fúrásokkal feltárt kőolajmező (Egbell; ma Gbely, Szlovákia) felett végzett mérésekkel bebizonyosodott, hogy az Eötvös-inga kiválóan alkalmas eltemetődött földtani alakzatok (felboltozódások, sódómok stb.) körvonalazására. Eötvös ezáltal jelentősen hozzájárult az alkalmazott geofizika tudományának kifejlődéséhez, és megteremtette a műszeres kőolajkutatás alapjait.

A világháborút követően gyorsan elterjedt a sikeres egbelli mérés híre, elindítva Eötvös ingáját a világhír felé, amit Eötvös Loránd sajnos már nem élhetett meg. Minden magára valamit is adó olajvállalat felfigyelt a hírre, és elküldte geológusait Budapestre, hogy az Eötvös-intézetben elsajátítsák a torzióingamérések technikáját, az adatok feldolgozását és értelmezését. Az Eötvös-intézet az 1920-as évek közepére a kőolajkutató szakemberek valóságos Mekkájaává vált. E szakemberek jelentős hányada a későbbiekben vagy vezető posztokat töltött be különböző olajvállalatok kutatási részlegeinél, vagy önálló geofizikai vállalatot létesített. Az 1920-30-as években kőolaj- és földgázmezők százait fedezték fel szerte a világon az Eötvös-inga segítségével.

SZABÓ ZOLTÁN - KÉSMÁRKY ISTVÁN

Nemzetközi kitekintés

Szemelvények a Világemlékezet listára felvett tételekről

A záró fejezet válogatást mutat be azon dokumentumok közül, amelyek közé a Magyarország által felterjesztett értékek bekerültek.

A Világemlékezet lista 1997-ben indult, az első 38 tétel között találjuk

- az **1814-es Bécsi Kongresszus végső dokumentumát** (előterjesztő: Ausztria);
- a **Szuez-csatorna emlékeit** (előterjesztő: Egyiptom);
- **oroszországi újsággyűjteményt**, benne a négy első orosz újságot Nagy Péter cár idejéből (előterjesztő: Oroszországi Föderáció).

1999-ben

- többek között **Kopernikusz mesterműve**, a krakkói Jagelló Egyetem Könyvtárában őrzött „*De revolutionibus Orbium Coelestium libri sex*”; valamint
- az 1943-ban lerombolt **Varsói gettó megmentett dokumentumai** szerepeltek új tételként a frissített listán; mindkettő Lengyelország előterjesztése volt.

2001-ben került először magyar kezdeményezés a listára. Ugyanennek az évnek az elfogadott elemei között találjuk

- a béke hírnökét, **Ludwig v. Beethoven 9. szimfóniáját** (előterjesztő: Németország), valamint
- **James Cook kézírásos naplóját** Ausztrália és Új-Zéland körülhajózásáról – 1768–1771 (előterjesztő: Ausztrália).

A **2003-ban** elfogadott elemek közül hármat emelünk ki.

- A **Holland Kelet-India Társaság iratanyaga**; előterjesztő az érintett országokkal – India, Indonézia, Dél-Afrika és Sri Lanka – együtt, Hollandia.
- **Az emberi és polgári jogok eredeti meghirdetésének dokumentumát** (1789–1791) Franciaország terjesztette elő.
- **Huszonegy követelés** – Gdańsk, 1980 augusztus.
- **A Szolidaritás szakszervezet születése** – meghatározó társadalmi mozgalom – előterjesztő: Lengyelország.

2005. Újabb magyar sikeres előterjesztés éve. Az ugyancsak 2005-ben listára került elemek közül idézzünk fel további hármat.

- A több mint 1000, klasszikus hanghordozó forráson őrzött **zsidó népi zenei gyűjteményt** Ukrajna terjesztette fel.
- A listára került **a tízes mértékrendszer bevezetésének dokumentuma** (1790–1837), francia kezdeményezésre.
- **Roald Amundsen déli-sarki felfedező útjának (1910–1912) filmanyaga** Norvégia javaslatára került a listára

2007 újabb magyar sikert eredményezett.

- A magyar térkép mellé került a listára a *Tabula Peutingeriana*, a **Római birodalom úthálózatát** – *cursus publicus* – **bemutató térkép** a 12. századból, Ausztria előterjesztésében.
- Ugyanebben az évben terjesztette fel Svédország a **Nobel család iratanyagát**.

2009 kettős magyar sikert hozott. Ebben az évben listára kerültek között szemlélve megemlítjük

- **Anna Frank naplóját** (előterjesztő: Hollandia), és
- a 1215-ben kibocsátott **Magna Cartát** (előterjesztő: Egyesült Királyság)

Válogatás a **2011.** évben listára került elemek között:

- **A Berli-ni-fal felépítése (1961) és lebontása (1990)**, valamint a kettő plusz négy szerződés (**Two plus four agreement**) világtörténelmi jelentősége (előterjesztő: Németország).
- Hollandia, népes közreműködők együttesével – Brazília, Ghána, Guyana, Holland Antillák, Suriname, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok – terjesztette fel a **Holland Nyugat-Indiai Társaság iratgyűjteményét**.
- Ugyancsak több ország – Barbados, Jamaica, Panama, Saint Lucia, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok – terjesztette elő a Nyugat-Indiai országokból **Panamába induló hatalmas kivándorlási hullám emlékeit** (1838) (*Silver Men: West Indian Labourers at the Panama Canal*).

2013 újabb magyar sikert hozott, Semmelweis tanaival egy időben került a listára:

- **Vasco da Gama első útjának naplója** (1497–1499), a felfedező hajóút – amellet, hogy korának egyik legnagyobb tengeri vállalkozása volt – katalizálta a soron következő jelentős társadalmi, kereskedelmi és gazdasági változásokat (előterjesztő: Portugália).

- Más időbe visz Csehország előterjesztése: **A tiltott könyvek:** a cseh és szlovák szamizdat irodalom, 1948–1989.

- Jelentős magyar részsikernek tekinthető Grúzia és az Egyesült Királyság közös előterjesztése: **Shota Rustaveli, a „Párducbőrös lovag” című művének kézirat anyaga**, amely szintén 2013-tól található meg a listán. A grúzok „nemzeti festőjükként” tisztelik Zichy Mihályt, mivel ő készítette azokat az illusztrációkat, amelyeket a Rusztaveli-mű grúz és nemzetközi kiadásában máig leggyakrabban használnak.

- A 2013. évi listán találjuk **az inzulin felfedezésének a leírását tartalmazó gyűjteményt** (*The Discovery of Insulin and its Worldwide Impact*). Viszonylag kevés orvostudományi emlék található a listán, így még jelentősebb Semmelweis felfedezésének az elismerése. Az inzulin felfedezésére vonatkozó előterjesztés az eredeti, archivált dokumentumok alapján mutatja be Banting és MacLoed kutatók munkáját, amelyet 1923-ban Nobel díjjal ismertek el.

2015-ben

- Szerbia, az **I. világháborút kiváltó**, az Osztrák-Magyar Monarchia vezetői felől érkező, a **hadüzenetet jelentő távirattal** pályázott sikeresen. Az egész Európára oly sok szenvedést hozó háborúban ez a távirat a diplomácia egyedülálló nemzetközi dokumentuma.
- Ugyanebben az évben egy **újabb térképpel**, a feltehetően a 8. században készült, a dél-franciaországi Albi városában őrzött **Mappa mundi d’Albi**-val bővült a Világemlékezet lista.

A Világemlékezet listán jelenleg 301 tétel található, az 1992-ben indult program minden bizonyosan nagy jövő elé tekinthet és idővel a világ dokumentum-örökségének sokszínű gazdagságát mutathatja be egyre teljesebb módon.

RÉTHELYI MIKLÓS

2007 újabb magyar sikert eredményezett.

- A magyar térkép mellé került a listára a *Tabula Peutingeriana: a Római Birodalom úthátározata* - *corpus publicum* - bemutató térkép a 12. századból, Ausztria előterjesztésében.
- Ugyanebben az évben teljesítette fel Svédorszag a *Nobel család iratanyagát*.

2009 kettős magyar sikert hozott. Ebben az évben listára kerültek között szemlélve megemlítjük

- *Anna Frank naplóját* (előterjesztő: Hollandia), és
- a 1215-ben kibocsátott *Magna Cartát* (előterjesztő: Egyesült Királyság).

Válogatás a 2011. évben listára került témék között:

- *A Berlińi-fal felépítése (1961) és lebontása (1990)*, valamint a kettő plusz négy szerződés (*Two plus four agreement*) világtörténelmi jelentősége (előterjesztő: Németország).
- Hollandia, népes közreműködők együttesével - Brazília, Cína, Guyana, Holland Antillák, Süriname, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok - terjesztette fel a *Holland Nyugat-Indiai Társaság iratgyűjteményét*.
- Ugyancsak több ország - Barbados, Jamaica, Panama, Saint Lucia, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok - terjesztette elő a Nyugat-Indiai országokból *Panamába induló hatalmas látványos hullám emlékeit* (1838) (*Silver Men: West Indian Labourers of the Panama Canal*).

2013 újabb magyar sikert hozott. Semmelweis tanaival egy időben került a listára:

- *Vasco da Gama első útjának naplója* (1497-1499); a felfedező hajóút - amellett, hogy korának egyik legnagyobb tengeri vállalkozása volt - katalizálta a során következő jelentős társadalmi, kereskedelmi és gazdasági változásokat (előterjesztő: Portugália).

Más időbe - viz: *Esélyesség - előterjesztés:*

- *A tiltott könyvek a cseh és szlovák szarmizsok irodalomban, 1948-1989*.
- jelentős magyar részskemek tekintetű *Grúz és az Egyesült Királyság közös előterjesztése: Shota Rustaveli, a „Páncsboros lovag” című művészi kézirata anyaga*, amely szintén 2013-tól található meg a listán. A grúzok „nemzetfestőjükként” tisztelik Zichy Mihályt, mivel készítette azokat az illusztrációkat, amelyekkel a Rustaveli-mű grúz és nemzetközi kiadásában még leggyakrabban használnak.
- A 2013. évi listán találjuk az *inzulin felfedezésének a leírását tartalmazó gyűjteményt* (*The Discovery of Insulin and its Worldwide Impact*). Viszonylag kevés orvostudományi emlék található a listán; így még jelentősebb Semmelweis felfedezésének az elismerése. Az inzulin felfedezésére vonatkozó előterjesztés az eredeti archivált dokumentumok alapján mutatja be Banting és MacLeod kutatók munkáját, amelyet 1923-ban Nobel díjjal ismertek el.

2015-ben

- Szerbia, az *I. világháborút* kiváltó, az Osztrák-Magyar Monarchia vezető felelőse, a *hadüzenetet jelentő távirattal* pályázott sikeresen. Az egész Európára oly sok szenvedéshez háborúban ez a távirat a diplomácia egye dülálló nemzetközi dokumentuma.
- Ugyanebben az évben egy *újabb térképpel* a feltehetően a 8. században készült, a dél-franciaországi Albi városában őrzött *Mappamundi d'Albi*-val bővült a Világemlékezet listája.

A Világemlékezet listán jelenleg 301 tétel található, az 1992-ben indult program minden bizonyosan nagy jövő elé tekinthet és idővel a világ dokumentum-örökségének sokszínű gazdagságát mutathatja be egyre teljesebb módon.

RÉTHELYI MIKLÓ

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Egyesült Nemzetek
Nevelésügyi, Tudományos és
Kulturális Szervezete

Hungarian
National Commission
for UNESCO

Az UNESCO Magyar
Nemzeti Bizottsága